

**ДОКЛАД
ОТ МОНИТОРИНГ**

**ЗА ЕФЕКТА И СТЕПЕНТА, В КОЯТО СА ПОСТИГНАТИ
СТРАТЕГИЧЕСКИТЕ ЦЕЛИ НА ЦОИДУЕМ В ОДОБРЕНИ И
ФИНАНСИРАНИ ПРОЕКТИ ПО КОНКУРСНА ПРОЦЕДУРА 33.5-2009**

**СОФИЯ
декември 2011 г.**

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	3
МЕТОДИЧЕСКИ НАСОКИ	5
I. Политика на образователна интеграция	5
1. Образователна интеграция	6
2. Предпоставки на образователната интеграция	7
3. Стратегически цели на ЦОИДУЕМ	7
II. Основни параметри на мониторинга	8
1. Цели на мониторинга	8
2. Методологическа рамка на мониторинга	9
3. Ползватели на резултатите от мониторинга	9
III. Инструменти на мониторинга	10
1. Проучване по документи	10
2. Социологическо проучване	11
3. Теренно проучване в местата на осъществяване на проектите	11
4. Обработка на материалите от социологическото и теренното проучване	12
IV. РЕЗУЛТАТИ ОТ СОЦИОЛОГИЧЕСКОТО ПРОУЧВАНЕ	13
V. РЕЗУЛТАТИ ОТ ТЕРЕННОТО ПРОУЧВАНЕ	27
1. Проучване по места на проектите по Програма 1	27
2. Проучване по места на проектите по Програма 2	32
3. Проучване по места на проектите по Програма 3	38
4. Проучване по места на проектите по Програма 4	43
VI. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ	48
1. Изводи	48
2. Препоръки	54

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1. Анкети, използвани за социологическото проучване

Приложение 2. Попълнени анкети от екипите на проектите

Приложение 3. Графики на резултатите от социологическото проучване

УВОД

Центърът за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (ЦОИДУЕМ) е създаден да подпомага реализирането на правителствената политика по отношение на образователните потребности на децата и учениците от етническите малцинства. Тази политика има за своя рамка "Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка 2006 - 2015 г." Дейността на ЦОИДУЕМ се основава на комплекса от специални стратегически мерки, формиращи политиката за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, отразени в актуализираната през 2010 година Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства. Стратегическите цели и приоритетите са залегнали в Тригодишната програма на ЦОИДУЕМ за периода 2007 – 2009 г.

Съгласно Чл. 3. (1) от Правилника за устройството, дейността и организацията на работа (ПУДОР) на Центъра за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, той "разработва, финансира и подкрепя проекти, които имат за цел насърчаване на равния достъп до качествено образование и подобряване на резултатите от възпитанието и обучението на децата и учениците от етническите малцинства в България. Съгласно Чл.20. (1) Центърът финансира проекти на: държавни и общински детски градини, училища и обслужващи звена; регионални инспекторати по образованието; държавни висши училища и общини, разработени и изпълнявани самостоятелно или с участието на юридически лица с нестопанска цел, осъществяващи общественополезна дейност.

В изпълнение на стратегическите си цели и правилника за своята дейност, ЦОИДУЕМ провежда и конкурсна процедура 33.5-2009 (КП 33.5-2009) която включва четири програми, както следва:

Програма 1: *Гарантиране на равен достъп до качествено образование на децата и учениците от етническите малцинства*

1.1. Проекти, насочени към адаптацията на деца и ученици в детските градини и училищата, за които българския език не е майчин.

1.2. Проекти, свързани с оптимизацията на училищната мрежа в общините с малки и разпръснати населени места, включително чрез подпомагане на средишните училища за гарантиране на качествено образование в тях.

Съгласно условията за кандидатстване, максимална стойност на един проект е до 25 000 лева. Проектните предложения, одобрени за финансиране са 20 на обща стойност 500 000 лв.

Програма 2: Съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства

2.1. Проекти, касаещи осъществяването на извънкласни и извънучилищни дейности, за съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства.

Максималната стойност на проектите по тази програма са до 10 000 лева, проектни предложения, одобрени за финансиране са 19 на стойност 200 000 лв.

Програма 3: Създаване на предпоставки за успешна социализация на децата и младите хора от етническите малцинства

3.1. Проекти и програми за създаване на предпоставки за успешна социализация на децата, учениците и младите хора от етническите малцинства.

3.2. Проекти за извънкласни и извънучилищни форми на работа, целящи създаване на предпоставки за успешна социализация на децата, учениците и младите хора от етническите малцинства.

3.3. Проекти за обучителни дейности за учителите, свързани със създаване на предпоставки за успешна социализация на децата, учениците и младите хора от етническите малцинства.

Максималната стойност на проектите по тази програма е до 10 000 лева, проектни предложения, одобрени за финансиране са 20 на стойност 200 000 лв.

Програма 4: Подпомагане процеса за превръщане на културното многообразие в източник и фактор за взаимно опознаване и духовно развитие на подрастващите и създаване на атмосфера за взаимно уважение, толерантност и разбирателство

4.1. Проекти, отразяващи и представящи културното разнообразие в България.

Максималната стойност на проектите по тази програма е до 5 000 лева, проектни предложения, одобрени за финансиране са 20 на стойност 100 000 лв.

По горепосочените програми са финансирани общо 79 проекта с

продължителност от 9 до 12 месеца на стойност 1 000 000 лева. Финансирани са общински детски градини и училища, регионални инспекторати по образованието и държавни висши училища, общини и обединени детски комплекси. Проектите се осъществяват от септември 2010 до септември 2011 г.

Екип на Фондация за градски проекти и изследвания (ФГПИ), осъществи мониторинга по изпълнение на проектните дейности за времето от 15.09.2011 г. до 15.12.2011 г., съгласно Техническото задание за "Изготвяне на оценка и доклад за ефекта и степента, в която са постигнати стратегическите цели на ЦОИДУЕМ на одобрени и финансирани проекти по четирите програми на конкурсна процедура 33.5-2009 (КП 33.3-2009)". ФГПИ сформира екип от изследователи и оценители с опит в областта на оценка и анализ на проекти за образователна интеграция, който изготви методика и проведе изследването в съответствие със заданието.

МЕТОДИЧЕСКИ НАСОКИ

Основна цел при разработване на методиката и провеждане на изследване бе да се извърши мониторинг на ефективността и ефикасността на реализираните проекти по четирите програми и да се оцени степента, в която те са съдействали за постигане на стратегическите цели на ЦОИДУЕМ.

I. Образователна интеграция

Дейността на Центъра е насочена към изпълнение на приоритетите, заложи в „Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства“, Националният план за действие по инициативата „Десетилетие на ромското включване 2005 - 2015 г.“ и в „Рамковата програма за интегриране на ромите в българското общество“, в които образователната интеграция е изведена като първа и ключова област за интеграция на ромите в българското общество. Дейността се основава и на „Програмата за развитие на образованието, науката и младежките политики в Република България (2010 - 2015 г.)“. Според един от основополагащите й принципи: „Обучението, подготовката и възпитанието на децата и младите хора се осъществяват в рамките на единна културно-образователна среда, която създава

гаранции за защита и развитие на отделните култури и традиции в рамките на обща образователна политика и общо културно-езиково пространство".

1. Интеграционна политика

Под понятието интеграционна политика разбираме последователни и взаимнообвързани действия, насочени към гарантиране на равен достъп до качествено образование на децата и учениците от етническите малцинства. Интеграционната политика има няколко основни характеристики:

1. общодостъпност до образователната система /осигуряване възможност на всеки да се обучава независимо от неговото местоживееене, етнокултурен произход, социално положение и здравословно състояние;
2. ограмотвяване на всички ученици в задължителна училищна възраст и осигуряване на възможност всички да завършат образователен етап или степен;
3. високи и трайни постижения в знанията и уменията, отчетени в края на образователен етап /степен/ или придобита степен на професионална квалификация;
4. сравнимост на постиженията, отчетени в резултат на национални изпити;
5. осигуряване на допълнителна образователна подкрепа на децата и учениците от уязвимите малцинствени групи, която включва:
 - изравняване на стартовите им позиции с тези на останалите деца;
 - намаляване броя на необхванатите и отпаднали от училище ученици;
 - намаляване на отсъствията от учебни часове и разширяване на възможностите за участие в извънучилищни форми на работа.
6. въвеждане на интеркултурното образование в практиката на училищата чрез:
 - превръщане на културното многообразие в източник и фактор за взаимно опознаване и духовно развитие на подрастващите;
 - създаване атмосфера на взаимно уважение, толерантност и разбирателство;
 - повишаване знанията и компетентността на ръководните кадри в образованието и на учителите от различните степени на образователната система в областта на интеркултурната педагогика и човешките права.
7. повишаване качеството на образование в училищата с моноетнически състав на учениците и създаване на условия за постепенен и доброволен процес на десегрегация;

8. намаляване броя на необхванатите и отпаднали ученици от етническите малцинства в задължителна училищна възраст;
9. ликвидиране ниската степен на грамотност и квалификация на уязвимите социални малцинства и повишаване броя на завършилите средно и висше образование;
10. постигане на взаимодействие с родителите за утвърждаване на образованието като приоритет на обществото.

2.Предпоставки на образователната интеграция

Целта, която си поставя Република България през новото хилядолетие по отношение на образованието е подобряване на качеството на основното и средното образование. Конкретните цели са обърнати към изпълнение на задължителното обучение до 16 годишна възраст, към съществено увеличаване на записванията, както и към значително подобряване на показателите за завършване на основно и средно образование.

Основен мотив ЦОИДУЕМ да развива своята дейност е да помогне за осъществяването на заложените в Стратегията на МОМН цели за осигуряване на достъп до качествено образование и равноправна образователна интеграция на ученици от етническите малцинства. За изпълнението на националната стратегия ЦОИДУЕМ е формулирал своите приоритети в четири програми и търси действени механизми за сътрудничество между институциите и структурите на гражданското общество.

3. Стратегически цели на ЦОИДУЕМ

Съгласно „Програма за дейността на центъра за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства за периода 2010 – 2012 г.” и „Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства”, Министерството на образованието, младежта и науката и ЦОИДУЕМ си поставят следните *общии стратегически цели*, отнасящи се до образованието и интеграцията на децата и учениците от етническите малцинства:

Стратегическа цел 1: Утвърждаване в нормативните документи и в образователната практика на правото на равен достъп до качествено образование на децата и учениците от етническите малцинства и ефективната им интеграция.

Стратегическа цел 2: Съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства и превръщане на етнокултурното многообразие в източник на взаимно опознаване, уважение и сътрудничество в обща образователна среда.

Стратегическа цел 3: Създаване на предпоставки за успешна социализация на децата и учениците от етническите малцинства и формиране на подходящ социално-психологически климат, който да благоприятства реализацията на настоящата стратегия.

II. Основни параметри на мониторинга

В основата на оценката бяха два взаимосвързани въпроса – първо, доколко подкрепените проекти допринасят за изпълнение на стратегическите цели на програмата и второ, как са планирани, изпълнени и управлявани проектите от екипите и как резултатите им се отнасят към стратегическите цели на ЦОИДУЕМ.

1.Цели на мониторинга

Целта на мониторинга е да проведе изследвания и изготви доклад на ефективността и ефикасността на реализираните проекти по четирите програми и да се оцени степента, в която те са съдействали за постигане стратегическите цели на ЦОИДУЕМ.

Конкретните задачи на мониторинга включват:

- Комплексна обективна оценка на постигнатите цели и резултати от изпълнението на проектите по места.
- Анализ и оценка на ефикасността на реализираните с учениците дейности.
- Оценка на използваните инструменти за подобряване на достъпа до образование.
- Идентифициране, анализ и оценка на добри практики в хода на изпълнението на проектите по места.
- Изследване на ефективността и ефикасността на дейностите свързани с повишаване квалификацията на учителите за работа в мултикултурна среда.
- Изследване на ефективността и ефикасността на дейностите, свързани с подобряването на мотивацията на родителите на децата от етническите

малцинства да съдействат за подобряване на отношението към училищното обучение, намаляване броя на необхванатите и превенция на ранното отпадане.

- Изготвяне на препоръки за подобряване на подходите за осъществяване на дългосрочните и краткосрочни цели на ЦОИДУЕМ.

2. Методологическа рамка на мониторинга

Подготовката и осъществяването на оценката включи следните стъпки:

1. Изготвяне на методика на оценката и критерии за оценяване;
2. Изготвяне на социологически анкети, обхващащи всички ръководители на проекти, участници в екипите и партньорите по проектите;
3. Преглед на проектната документация и стратегическите документи за работа на ЦОИДУЕМ;
4. Посещения на място и дълбочинно теренно проучване на проекти, реализирани в четирите програми на Центъра;
5. Анализ и оценка на управлението на проектите и резултатите от проектите;
6. Анализ и оценка на прилаганите системи на мониторинг;
7. Анализ и оценка на методическата подкрепа от екипа на Центъра към бенефициентите за изпълнение на проектните дейности.

Водещи критерии при изготвяне на методиката на оценката по програмите на КП 33.5-2009 бяха:

- Релевантност на проектите по отношение на програмата;
- Ефективност и ефикасност на изпълнението на проектите, на постигнатите резултати по места;
- Устойчивост и мултиплициране на резултатите;
- Идентифициране и анализ на добрите практики в хода на изпълнението на проектите по места, във вид и формат, който позволява тяхното популяризиране;
- Основни изводи и препоръки за подобряване на програмите и на подходите за осъществяване на дългосрочните и краткосрочни цели на ЦОИДУЕМ.

3. Ползватели на резултатите от мониторинга

На ниво централна изпълнителна власт ползвателите са ЦОИДУЕМ, както и МОМН и РИО, областна администрация, НСО и експерти.

На ниво общинска администрация, ползватели на оценката са експерти в общинската и администрации, ангажирани с образование, както и общински съвети, кметове и заместник-кметове, които отговарят за формиране и провеждане политиката на общинската политика в сферата на образованието и интеграцията.

Сред педагогическата колегия, оценката е насочена към учители от цялата страна, работещи в условията на мултикултурна образователна среда, експерти и изследователи, които работят в областта на педагогиката, билингвизма и образователната интеграция.

Не на последно място, оценката би ползвала и национални и регионални медии, както и гражданското общество, за което въпросът за образователната интеграция е от голямо значение.

III. Инструменти на мониторинга

Инструментите на настоящия мониторинг бяха съобразени със заданието за изпълнението и са направени на база на показателите за изпълнение, залегнали в тригодишната Стратегия на ЦОИДУЕМ, сред които са следните критерии:

- брой деца и ученици, обхванати в дейности, утвърждаващи културното многообразие на етническите малцинства като обща ценност;
- брой върнати и задържани деца и ученици;
- брой класни и извънкласни дейности, представящи културните постижения на етническите малцинства и техния принос към общонационалната култура;
- брой неформални дейности с интеграционен характер в училищата, разположени в общини с малки и разпръснати населени места;
- брой адаптирани деца в детските градини и ученици в началните училища, за които българският език не е майчин;
- брой задържани и реинтегрирани ученици;

1. Проучване по документи

Подготовката на мониторинга започна със запознаване с проектите по документи в ЦОИДУЕМ и стратегическите документи в сферата на образователната интеграция, и идентифициране на целите и очакваните резултати от реализацията им. Установяване на декларираната в отчета на проекта степен на реализация на целите и очакваните резултати в количествен и качествен аспект. Чрез проучването по документи екипът,

осъществяващ мониторинга, се запозна с всичките 79 проекта, тяхната стратегия и резултати и определи ключови за успешността на проекта критерии, на базата на които се модифицираха въпросите и целите на теренното проучване по места. Подбраха се съответстващи на спецификата на проекта хора от целевите групи, както и конкретизиране на типовите инструменти за теренното проучване – анкетната карта, дълбинното интервю и беседа.

2. Социологическо проучване

За да обхване всички типове заинтересовани страни участващи в проекти и с цел да се осигури представително количествено и качествено измерване на мненията, опита и оценките на проектите екипи и техните партньори, бяха изготвени анкетни карти за ръководител на екип, за участник в екип и партньори по проекта. (Въпросниците са налични в Приложенията). Анкетите бяха изпратени до 92 % от екипите на проектите, подкрепени от програмите на КПЗЗ.5-2009, тъй като някои от дадените във формулярите електронни пощи не бяха актуални. Бяха получени над 150 попълнени анкети, обхващащи над 75 % от екипите, реализирали проектите. Екипът на ФГПИ не включи в социологическото изследване анкети за родители и деца, участвали в проектите, тъй като опитът ни показва, че обикновено отговорите от тези целеви групи са съвсем формално позитивни, без критични нотки и стремеж към обективност.

3. Теренно проучване в местата на осъществяване на проектите

Теренното проучване включи срещи, наблюдения, беседи по въпросник и дълбочинни интервюта с екипите по проектите, техните партньори, общинската администрация и преките ползватели - деца, ученици, родители и учители. То обхваща всяка от четирите програми на КП 33.5 – 2009, като бяха подбрани над 50 % от подкрепените проекти (40 на брой).

Теренното изследване включи разговори с ръководителят и членовете на екипа, реализирали проекта, обсъждане на ситуацията с образователната интеграция в населеното място в по-общ план и беседа върху ефекта от дейността на проекти и трайността на резултатите му. В срещите бяха включени и директорите на образователните институции, дори и в случаите, когато те не бяха включени в екипа на проекти.

Вторият тип интервюта и срещи бе с ключови представители на целевите групи – основно ученици и родители, които бяха поканени от екипите на проекти. Теренните

проучвания по места включиха срещи и разговори с този тип целеви групи в по-неформална обстановка, за да се постигне известна обективност, макар срещите да бяха организирани от екипите на проектите.

Третият тип срещи бе с общинската администрация и заместник кметовете и експерти по образование в случаите, когато проектите са реализирани в партньорство с общината.

4. Обработка на материалите от социологическото и теренното проучване

Обработката на материалите от проучванията бе последната част от нашата работа. На база на разработените критерии за мониторинг и оценка бяха анализирани на резултатите от проучванията. Екипът на проекта работи върху:

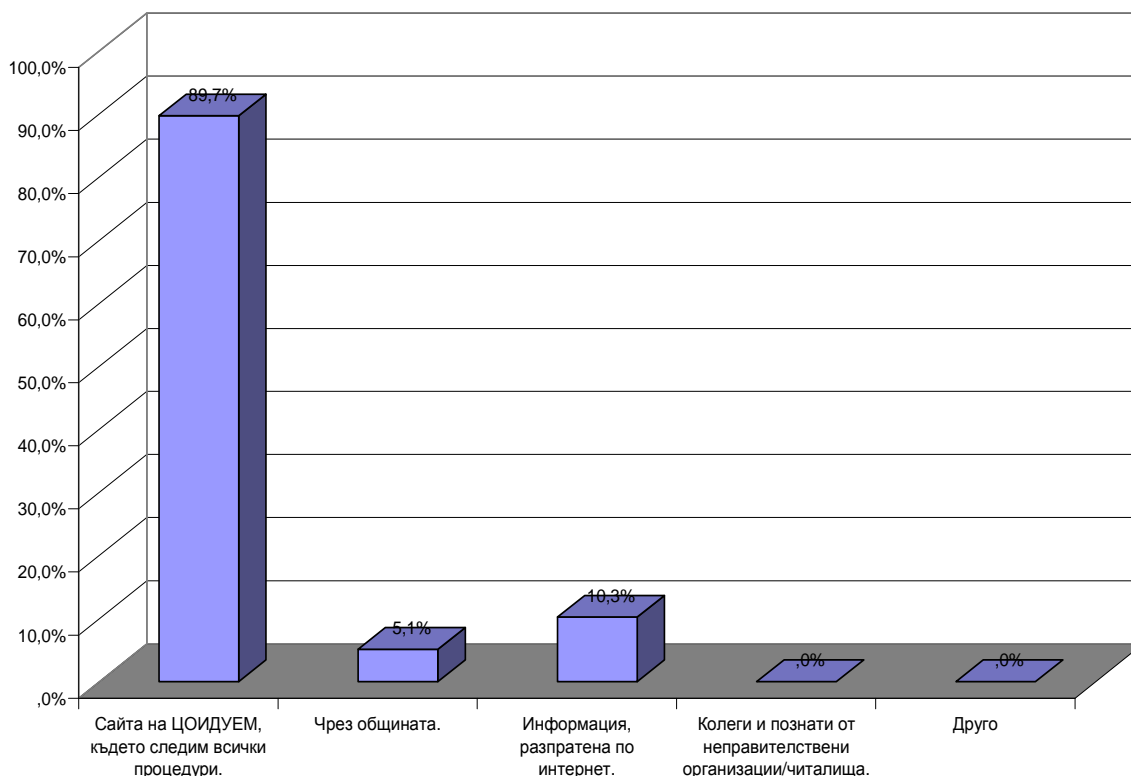
- обща оценка на документацията на всеки проект и неговата релевантност към стратегическите цели на ЦОИДУЕМ;
- оценка на избраните от екипите на проектите подходи за постигане на реална образователна интеграция;
- изводи относно реалната степен на реализация на целите и предварително формулираните очаквани резултати от реализацията на проектите;
- критична оценка на дейностите и устойчивостта на проектите и иновациите, до които са довели;
- извеждане и посочване на основните трудности при реализацията на проектите;
- синтезиране на добрите практики и набелязване на основните слабости, които не бива да се допускат повече в бъдещата работа на финансиращия орган;
- извеждане на насоки, направления и програми за работа, които да момента не са разработени от ЦОИДУЕМ, но се вписват в стратегическите цели на тригодишната му програма.

IV. РЕЗУЛТАТИ ОТ СОЦИОЛОГИЧЕСКОТО ПРОУЧВАНЕ

Въпросите, които обхваща проучването бяха свързани от една страна със съдържанието и стратегията на проекта за осъществяване на образователна интеграция и управлението на проекта като цяло, а от друга касаеха оценките, които ръководителите, участниците в екипите и партньорите поставят на екипа на ЦОИДУЕМ по отношение на експертност, контрол, сътрудничество и отговорности на възложител на проекти за образователна интеграция.

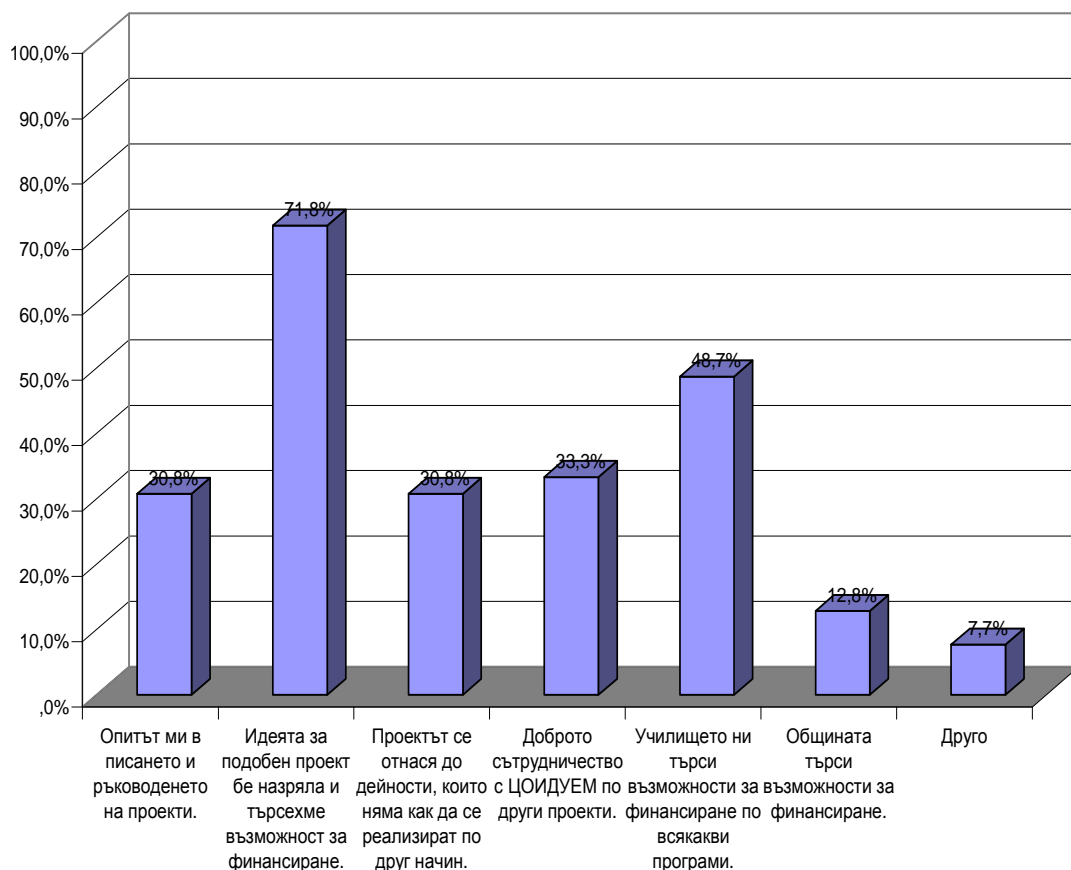
Основният източник на информация по отношение на кандидатстването и текущи възможности за кандидатстване е сайтът на ЦОИДУЕМ, който още от съществуването си е посещават от бенефициентите на КП 33.5-2009. Така 89,7 % от бенефициентите по тази програма са научили от сайта на центъра и често са кандидатствали и в други процедури. В случаите, когато това става чрез общината – 5,1 %, най-често става дума за детски градини, които са на бюджетна издръжка, и общината се грижи за осигуряване на допълнително финансиране. В 10,3 % от случаите бенефициентите са получили информацията от свои колеги или други източници по електронна поща, включително от ЦОИДУЕМ.

Как разбрахте за конкурсните процедури на ЦОИДУЕМ?

По отношение на мотивацията за кандидатстване, ръководителите на проекти дават разнообразни отговори. Най-голяма част – 71,8 % споделят, че идеята за подобен проект е навярала от доста време, което показва, че програмите на ЦОИДУЕМ са адекватни не само на образователните стратегии, но и на образователните нужди по места. На второ място, с 48,7% е избран отговор свързан с търсенето на възможности за финансиране, което показва добро мениджърско мислене сред екипите в образователните институции. 33,8 % от анкетираните вече са работили по други проекти с ЦОИДУЕМ и на базата на добро сътрудничество са по-мотивирани да кандидатстват. Опитът в проектния мениджмънт е мотивация за 30,8 % от запитаните, същият процент (30,8 %) посочват, че проектът подкрепен от ЦОИДУЕМ, се отнася за дейности, които няма как да се реализират по друг начин.

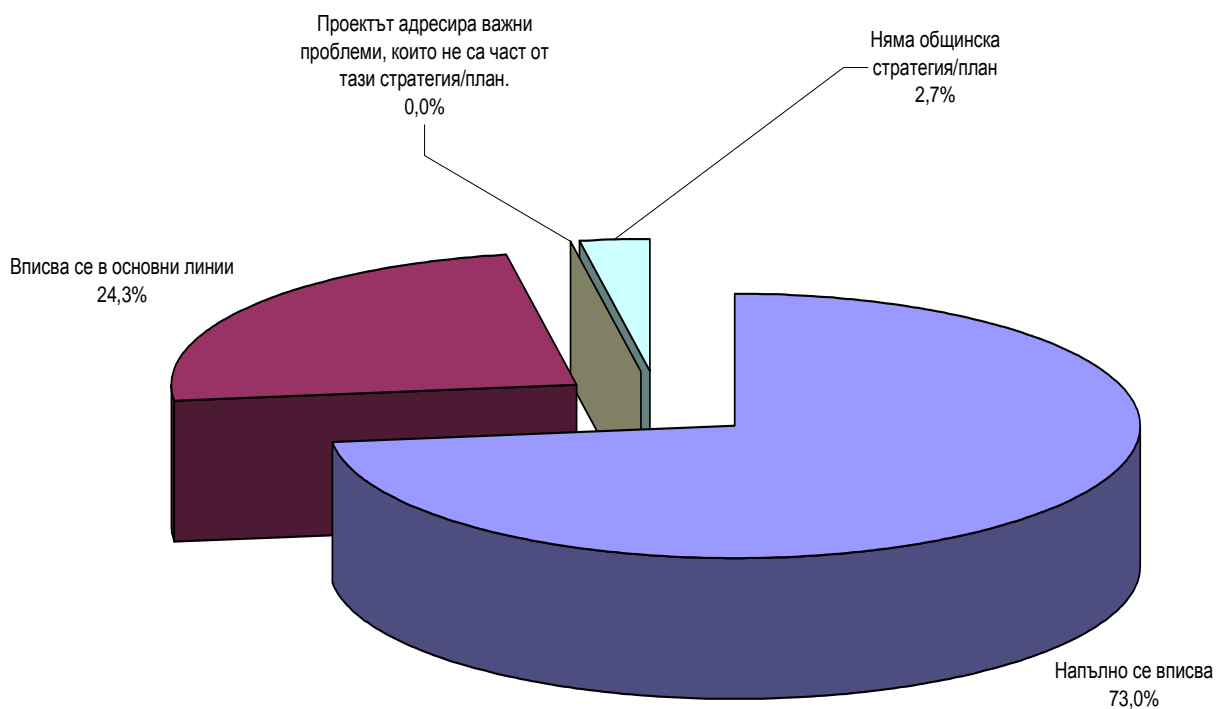
Кое Ви накара да кандидатствате с този проект?

Едно от условията за кандидатстване по КП 33.5 – 2009 е наличието на общинска стратегия и планове за етническа интеграция в населеното място, които да осигурят по-обща перспектива, без каквато един едногодишен проект не би могъл да има дълготраен ефект. Затова и за 73 % от участниците в проекта съответният проект се

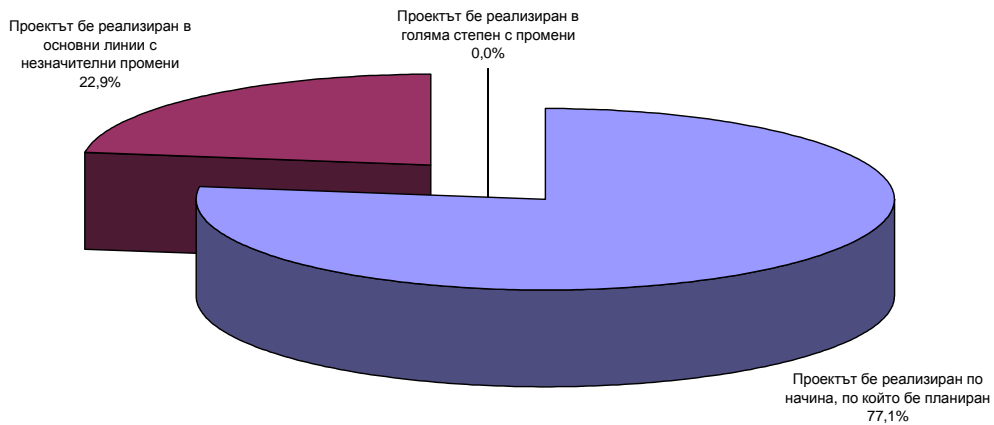
вписва напълно, а за 24,3 % се вписва в основни линии в общинската програма за образование и етническа интеграция. Само 2,7 % посочват, че липсва отчетлива общинска стратегия. Може да се предполага, че към този процент спадат екипи на проекти, които считат, че общинските стратегии са само на хартия, без да са подплатени с финансови ресурси, какъвто отговор получавахме нерядко по време на теренните изследвания.

Вписва ли се ръководеният от Вас проект в общинските стратегия/програма/план за интеграция и образование?

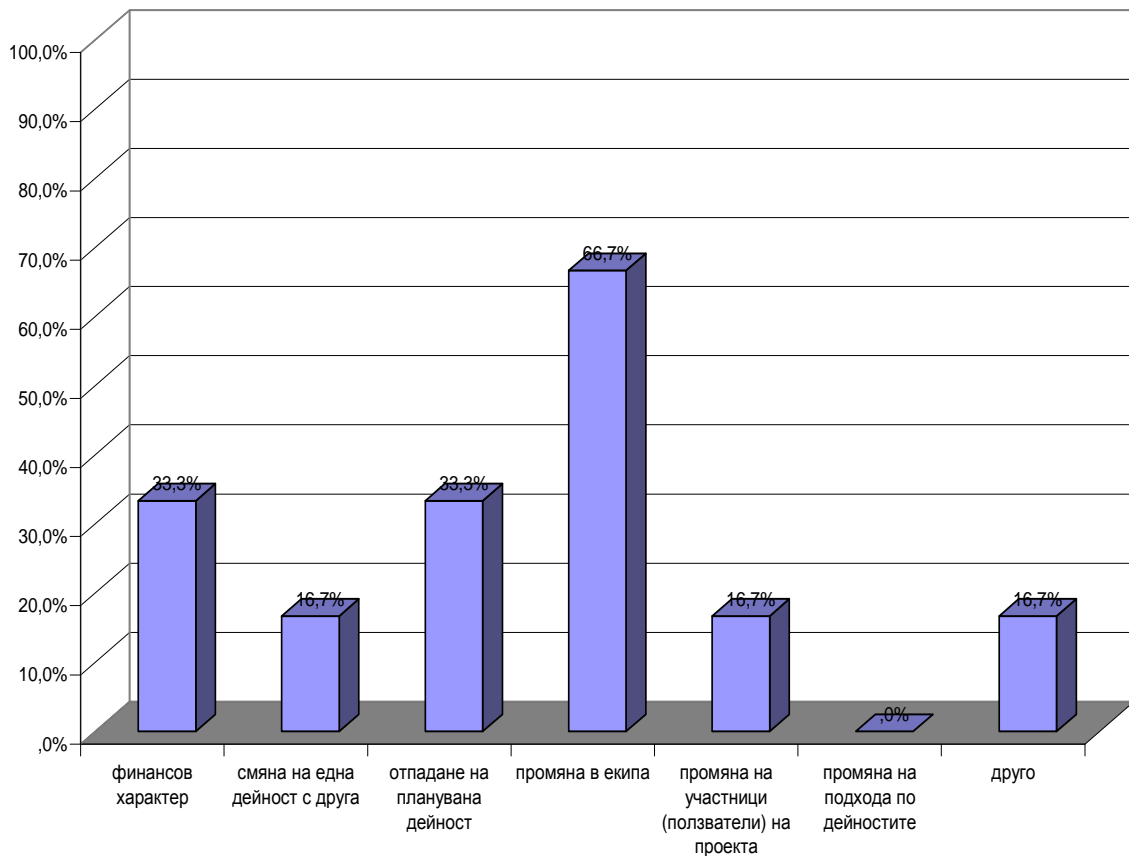
Мениджмънтът на проектите по отношение на изпълнение на предвидените дейности е изключително добър: 77,1 % заявяват, че проектът е реализиран напълно в съответствие с плана, 22,9 %, че е реализиран с незначително промени.

В каква степен бе реализиран проектът по начина, по който бе планиран?

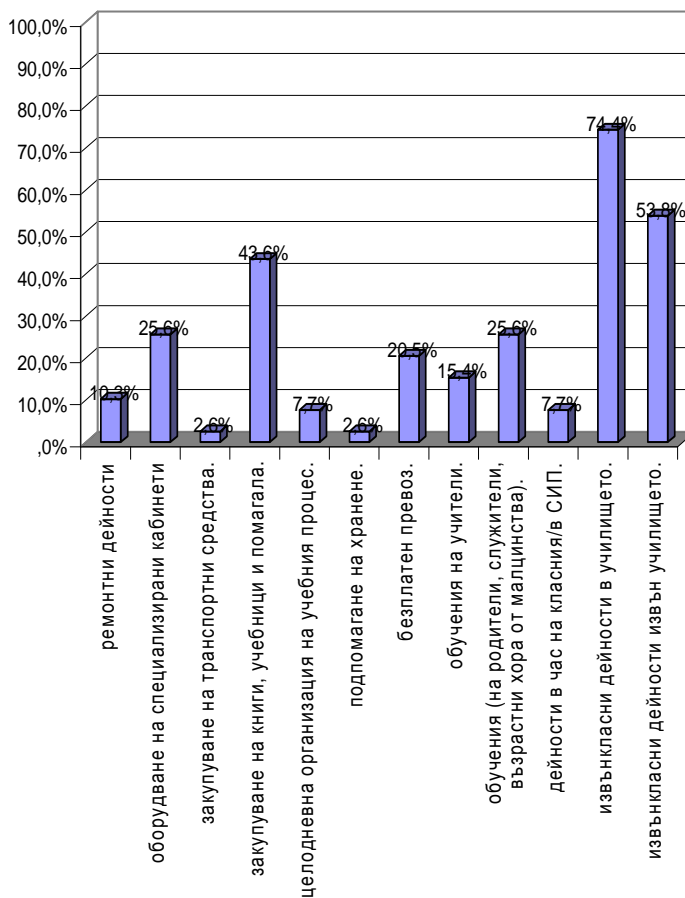
Най-честите промени при реализацията на проектите са свързани с работещите екипи или промени от финансов характер.

Проектът бе реализиран в голяма степен с промени от:

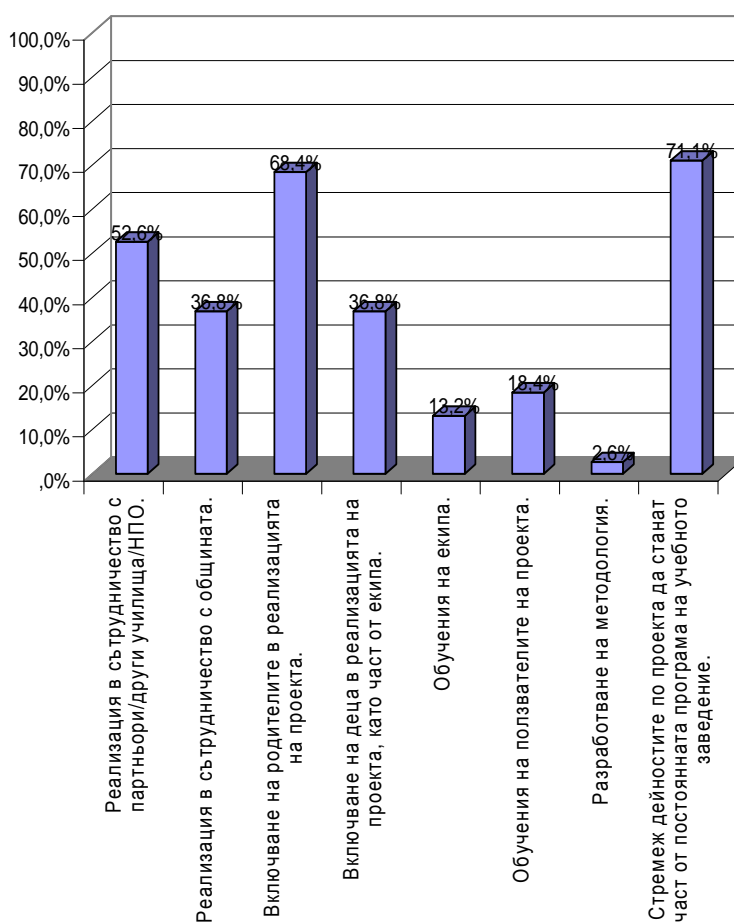
Методите на работа по проектите и подходът на проектите като цяло с вписва в стратегическите цели на ЦОИДУЕМ, като дейностите по тези програми са най-вече насочени към организиране на извънкласни дейности в училище (74,4%) и извън училището (53,8 %). Тъй като това са дейности, за които финансирането е оскъдно или липсващо в образователните институции, екипите на проектите избират тези дейности, за да работят по въпросите на образователната интеграция. 43,6 % от дейностите са свързани със закупуване на книги и учебни помагала, които са използвани или за методически ръководства или за интерактивна робата с децата. Оборудване на специализирани кабинети е цел за 25,6 % от проектите, същият процент (25,6%) е отделян за обучения на родители, служители и др. Безплатен превоз е осигуряван в 20,5 % от проектите, главно за осъществяване на извънкласните дейности. Твърде нисък е процентът на дейностите, свързани с обучения на учители – 15,4 %, което е рядко избран метод на работа, въпреки че е повсеместно мнението (регистрирано и чрез анкетите и по време на теренното проучване), че един от основните проблеми е липсата на методически капацитет сред педагозите, които работят с деца-билингви.

Кои от изброените дейности бяха включени във Вашия проект?

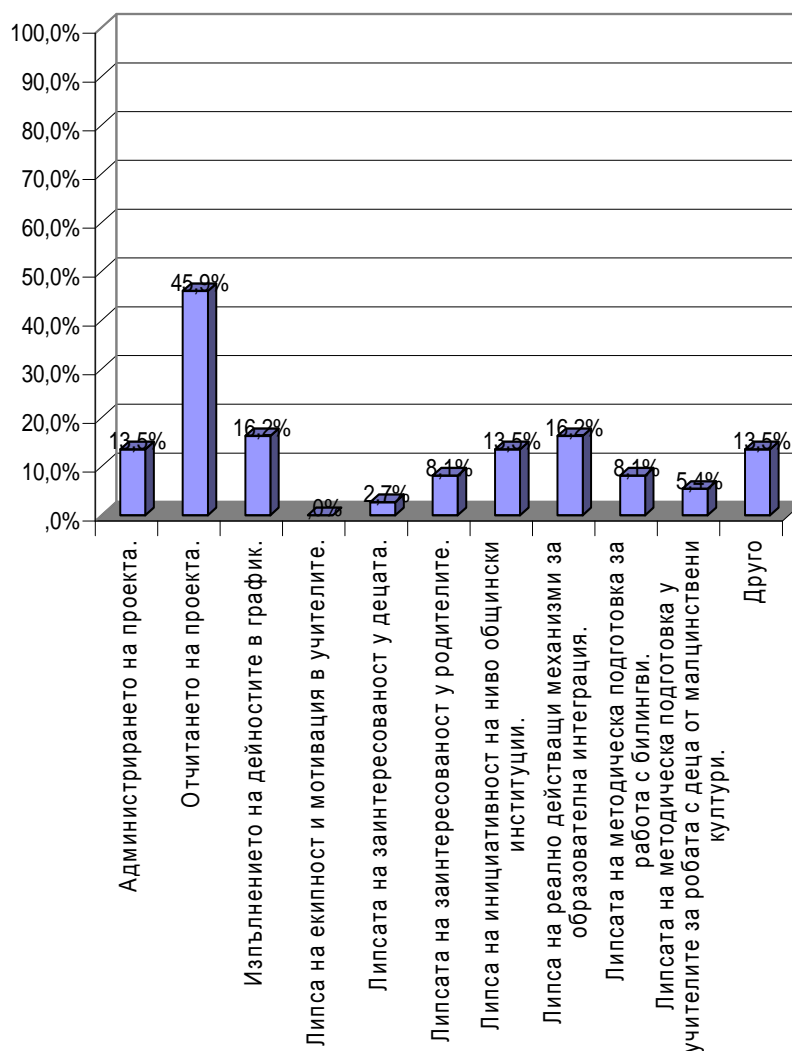
Проектите се отличават с разнообразие на подходите в дейностите си, като тези подходи се вписват и в стратегическите цели и методи за постигането им на ЦОИДУЕМ. Един от най-важните проблеми на образователната интеграция е ролята и мотивацията на родителите, особено от ромски произход, 68,4% от проектите залагат на включване на родители като част от реализацията на проекта. За 71,1 % от анкетирания проектът е важен, защото има стремеж дейностите, които се реализират с подкрепата на ЦОИДУЕМ да станат част от програмата на учебното заведение, тоест наблюдава се стремеж за осигуряване на устойчивост на проектите и мултиплициране на резултатите от тях още по време на проектната реализация. Процентът на проектите, които разчитат на партньори и прилагат партньорски и мрежови подход е над 50 %, но макар и значителен, той би могъл да бъде и по-висок. Същото се отнася и за проекти, които разчитат на партньорство с общината: 36,8 %. Твърде нисък е и процентът на осъществяване на обучения в рамките на проекта: 13,2 % се отнасят за обучения на екипа и 18,4 % за обучения на деца и родители.

Кой от изброените подходи се отнася за Вашия проект?

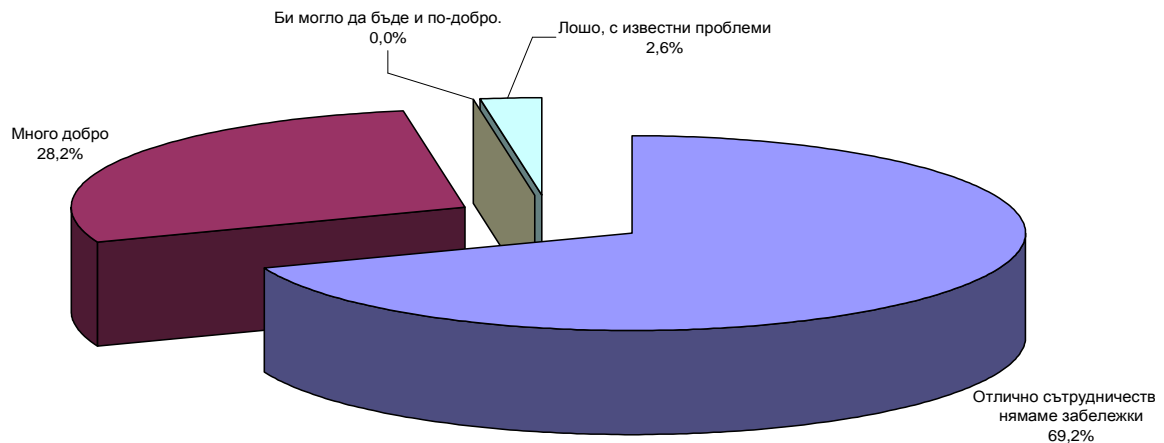
Макар и осъществявана по заявления в проекта начин, реализацията на проектите среща и трудности. Най-трудната част се оказва отчитането на проекта (за 45,9 %), предвид факта, че за колективите в детските градини например проектът се оказва един от първите, по които работи детската градина. Сред най-често срещаните проблеми са и липсата на реално действащи механизми за образователна интеграция (16,2 %) и формалният проблем за изпълнение на дейностите в график (също 16,2 %). Липсата на инициативност на общинските институции се посочва като трудност от 13,5 % от анкетираните. Проблеми са срещнали по отношение на мотивация на родители (8,1 %) и липса на методическа подготовка за работа с деца билингви (също 8,1 %).

В коя част от проектната реализация срещнахте най-много трудности?

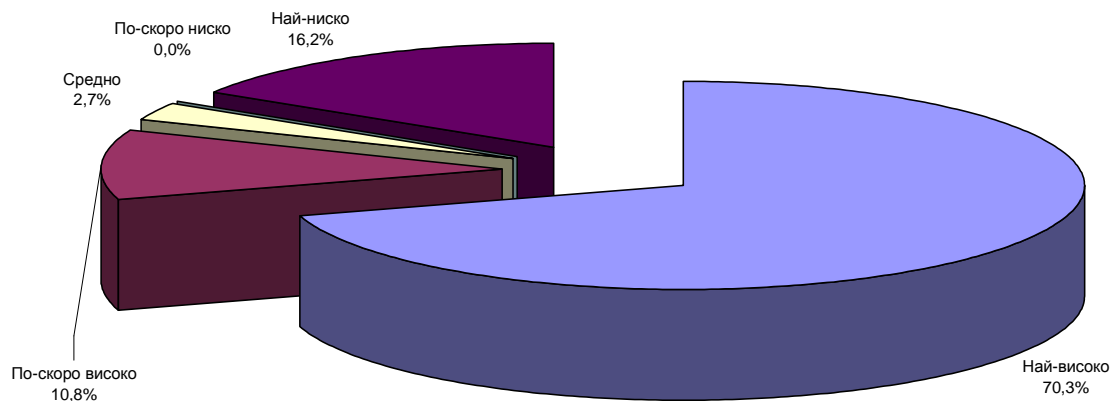
Като цяло сътрудничеството с ЦОИДУЕМ се оценява изключително високо и 69,2 % нямат забележки и препоръки към работата на Центъра, 28,2 % считат, че сътрудничеството е било много добро. Само 2,6 % смятат, че сътрудничеството е лошо и е протекло с проблеми от различно естество.

Как оценявате сътрудничеството с ЦОИДУЕМ?

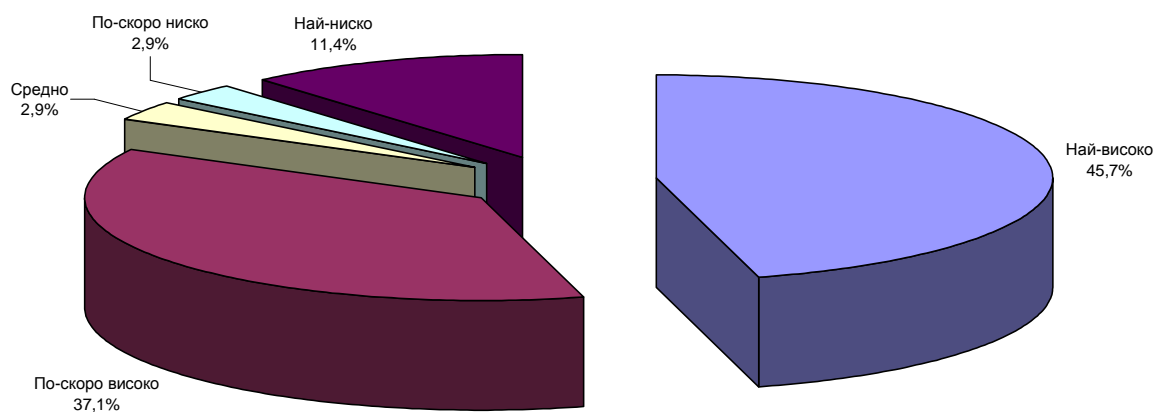

Анкетираните ръководители и членове на екипите имаха възможност за дадат оценки на ЦОИДУЕМ по отношения на няколко критерия сред които точност в изпълнението на договорените задължения като възложител, методически насоки, познаване на проблемите по места и съвети при управлението, реализацията и отчитането на проектите. В повечето от случаите, оценката е най-висока по всички критерии, като най-високи са оценките за точност в изпълнение на ангажиментите по договора и финансовия контрол, а най-ниски са по отношение на познаване на проблемите по места (познавана на ситуацията на общинско ниво, в населението място).

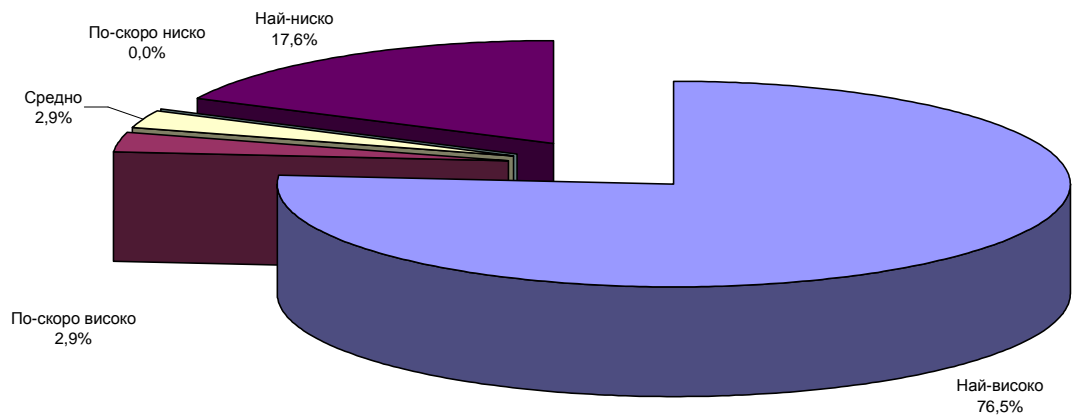
Оценка на сътрудничеството с ЦОИДУЕМ за точност в изпълнение на ангажменти по договора за финансиране

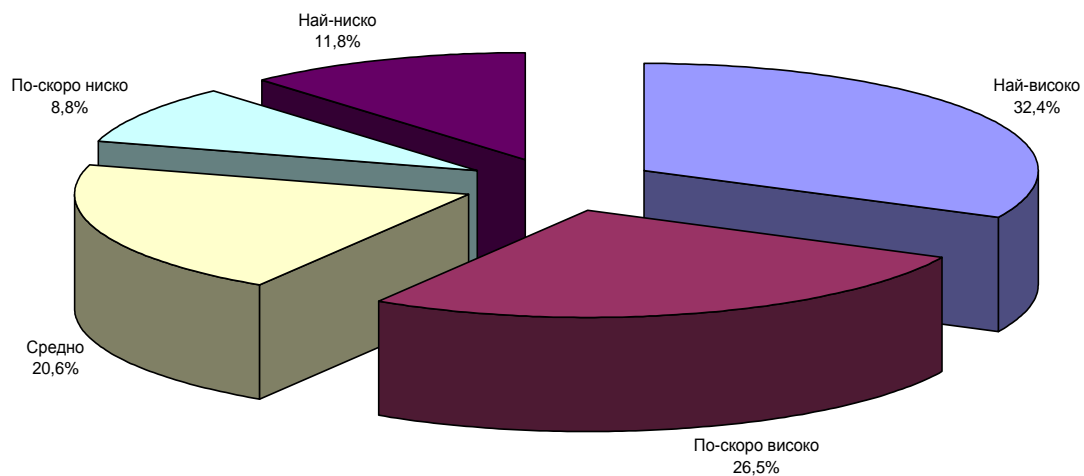
Оценка на сътрудничеството с ЦОИДУЕМ по критерий Методологически насоки

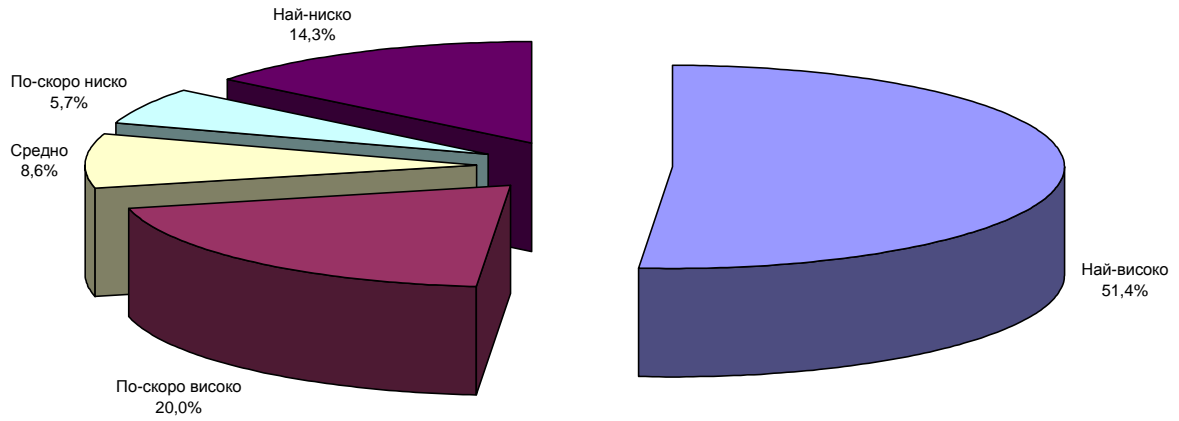
Оценка на сътрудничеството с ЦОИДУЕМ по критерий финансов контрол

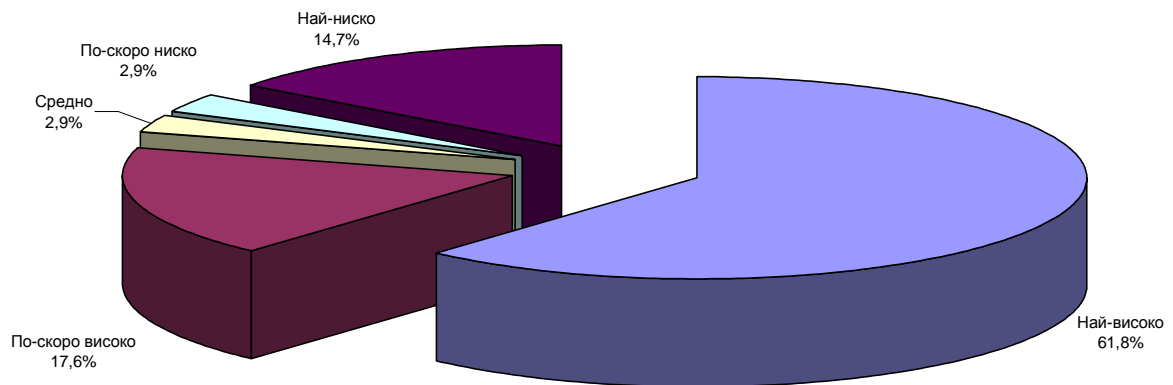
Оценка на сътрудничеството с ЦОИДУЕМ по критерий познаване на проблемите по места

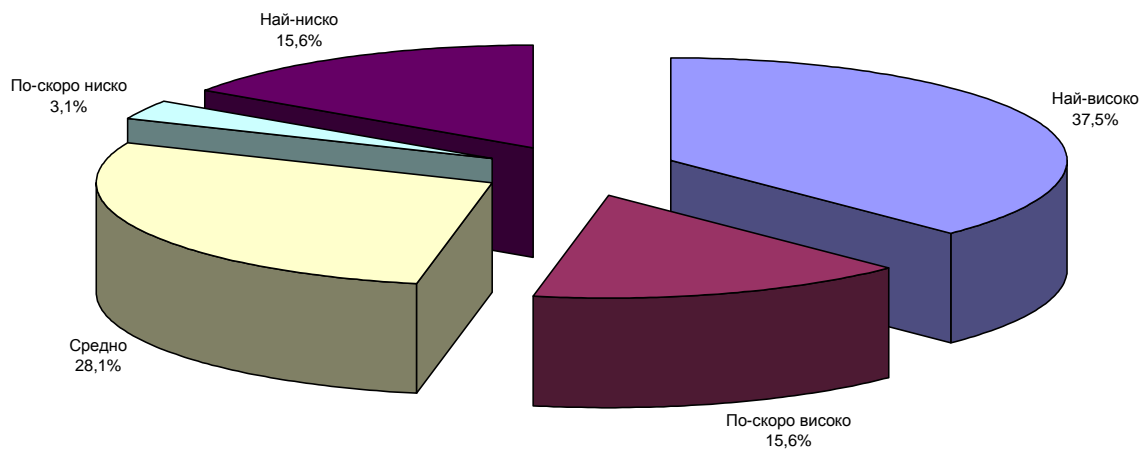
Оценка на сътрудничеството с ЦОИДУЕМ по критерий съвети по управлението на проекта

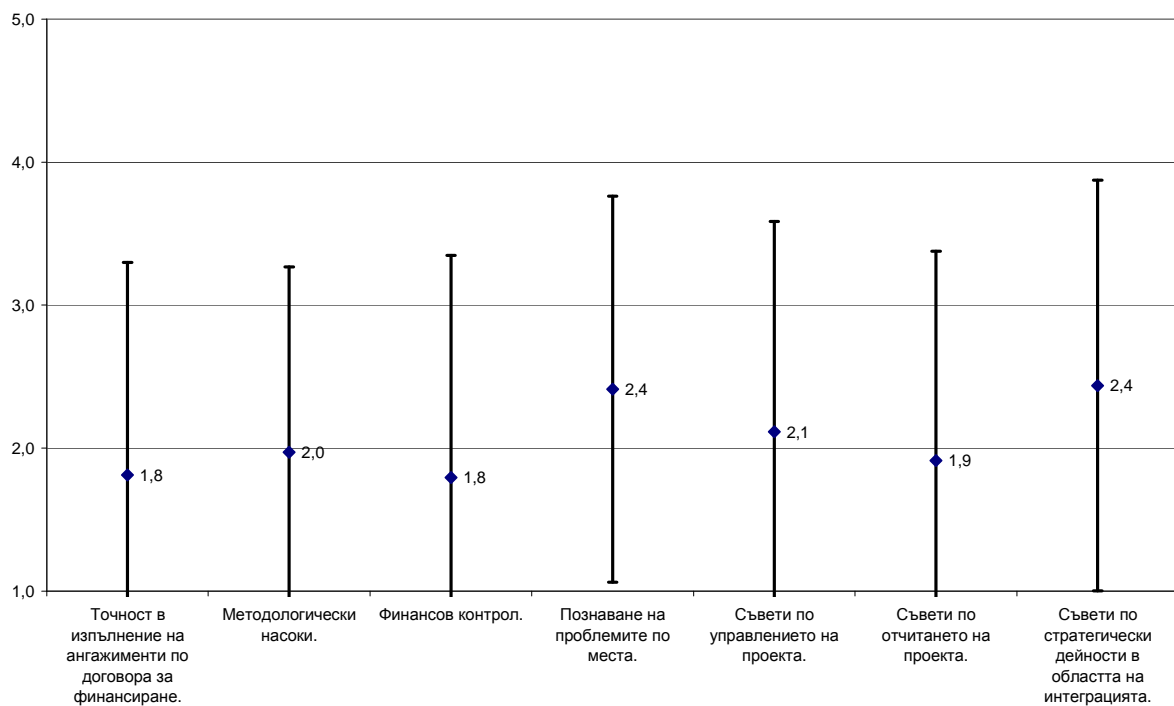
Оценка на сътрудничеството с ЦОИДУЕМ по критерий съвети по отчитането на проекта

Оценка на сътрудничеството с ЦОИДУЕМ по критерий съвети по стратегически дейности в областта на интеграцията

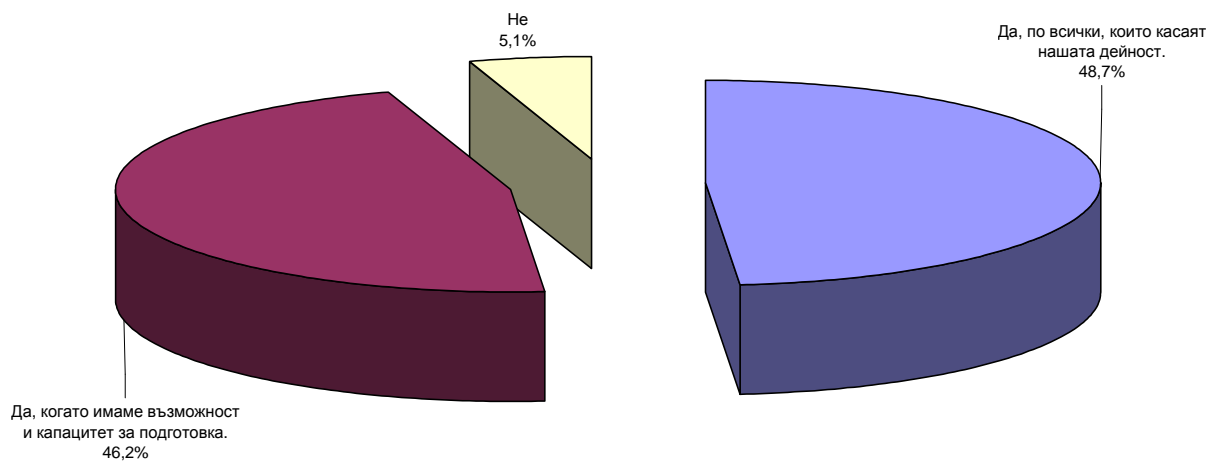

Средната оценка при максимална стойност 1 и минимална 5 за сътрудничеството с ЦОИДУЕМ е много висока:

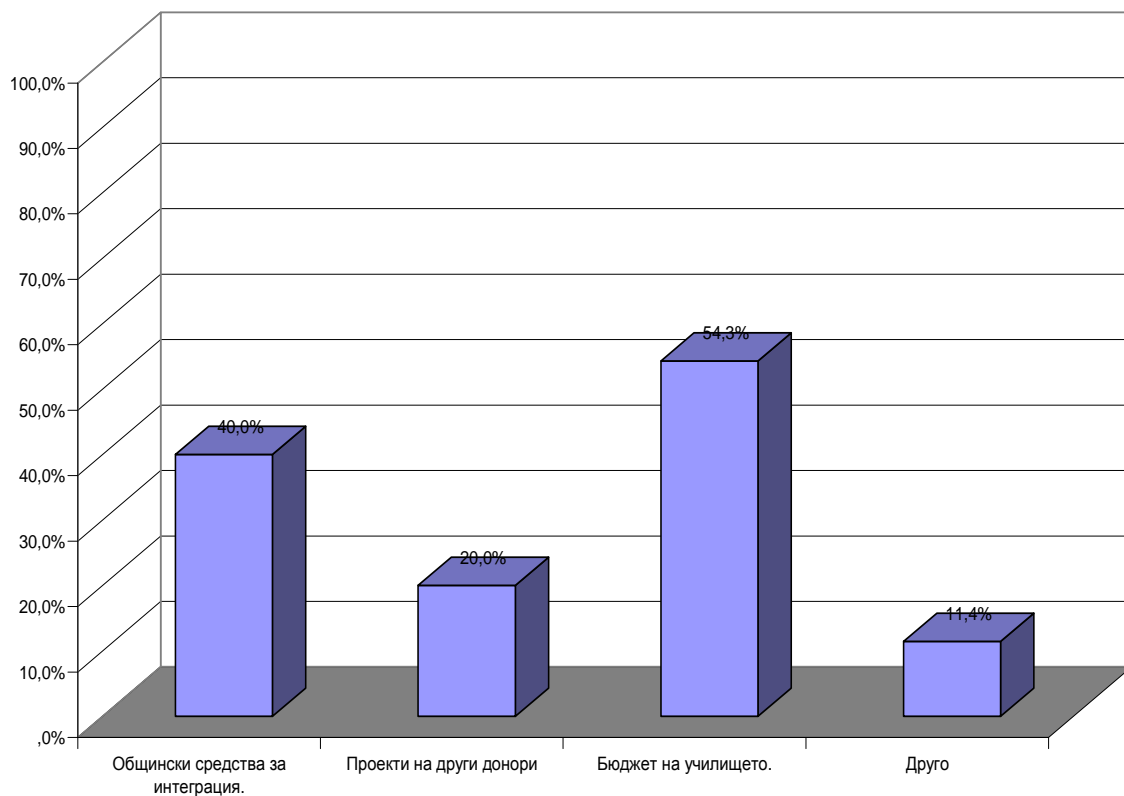
С оглед на поставените високи оценки за цялостното сътрудничество с ЦОИДУЕМ, логично е положителният отговор от страна на 95 % от анкетираните на въпросът, дали смятат да кандидатстват по други програми на ЦОИДУЕМ, докато едва 5,1 % посочват, че не биха участвали в нови конкурси.

Смятате ли да кандидатствате по други процедури на ЦОИДУЕМ?

Много от участниците в проекти заявяват, че за дейностите, реализирани в рамките на проекта трудно биха отделили средства от собствен бюджет. Училищата бенефициенти по програмата отделят средства от собствения си бюджет – 54,3 %, което е логично и с оглед на факта, че са смесени или ромски и е естествено да се отделят средства от делегирания бюджет за интеграция на учениците. Следваща финансираща институция се явява общината 40 % финансират дейностите си за образователна интеграция от общинския бюджет, а 20 % използват средства от други донори.

От какви източници, освен ЦОИДУЕМ, финансирате дейностите по образователна интеграция?

ЦОИДУЕМ продължава да бъде един от основните източници на финансиране на дейности за образователна интеграция в страната.

V. РЕЗУЛТАТИ ОТ ТЕРЕННОТО ПРОУЧВАНЕ

1. Проучване по места на проекти по Програма 1

❖ ЦДГ 34 "Пролетна дъга", гр. Шумен, проект "Заедно за равен старт в училище"

Основна цел на проекта е постигане на образователна интеграция чрез целенасочена и добре осмислена методология за работа с деца, за които българският език не е майчин и работа с над 300 родители. Екипът е от висококвалифицирани кадри, които осмислят натрупания педагогическия опит и го предават на свои колеги. В дейностите се търси баланс между интерактивния подход и усвояването на материала, а училището за родители разглежда важни въпроси по отношение на възпитанието и поведението на децата. Детската градина има свой план за работа с деца-билингви, а проектът спомага за по-качествената му реализация чрез подобряване на материалната база с цел по-добра среда и интерактивни методи за работа с децата. Макар да считаме, че по принцип ЦОИДУЕМ следва да реши дали трябва да се финансират ремонтни дейности в проектите за образователна интеграция, изразходваните тук средства за ремонти са добре обосновани и са част от стратегическия подход за усвояване на български език (за разлика от повечето проекти на детски градини, които залагат на изучаване на фолклор).

Екипът води индивидуално портфолио на всяко дете, а изработената методика е напълно универсална и следва да се помисли за нейното популяризиране и мултиплициране. В резултата на работата по проекта градината получава наградата за най-добър колектив за годината в сферата на образованието.

Екипът на мониторинга счита, че това е най-успешният проект, подкрепен от програма 1 с изключително изчистена и ясна стратегия за образователна интеграция, ясни и конкретни действия, видими резултати, оценка за мониторинг, изработена работеща методика за работа с и интеграция на деца-билингви. Подробна информация за подхода на този проект следва да бъде публикувана в раздел „Добри практики“ на сайта на ЦОИДУЕМ.

❖ Община Лозница, гр. Лозница, обл. Разград, проект "Всяко дете научава, всяко дете успява"

Проектът има ясна цел – да се финансира организацията на полуинтернатни групи в две села от общината, като се осигури заплащане на учителите, работещи с децата.

Залага се на конкретни дейности с конкретни резултати, като всеки месец се подготвя отчет и сравнителен анализ на успеха на учениците. В този смисъл проектът се реализира според плана си, но остава отворен въпроса дали средствата не следва да се осигуряват от общинския бюджет, а ЦОИДУЕМ да финансира извънкласни и извънучилищни дейности. Дейностите по проекта продължават с финансовата подкрепа на общината.

В по-общ план, община Лозница има стратегия за образователна интеграция, положителен факт е, че в предучилищна възраст са обхванати всички деца от общината в детските градини, таксата от 26 лв. на месец не е променяна от 4 години, като при семейства в затруднено положение се осигуряват дарения и помощи.

❖ Община Кирково, проект "Различни, но заедно"

Проектът залага на сформирването на групи по интереси в градината в с. Чорбаджийско, като учителите в детската градина са ръководители на групи по интереси. Най-значим ефект от проекта е ангажимента на родителите, за първи път вратите на градината са отворени за тях, чувстват се по-ангажирани и отговорни към работата. Екипът информира родителите за всичко, проучва са какви са интересите на децата им за да се сформират клубове по интереси. Така политиката на „открити практики” и „отворени врати” става част от дейността на градината.

Овладяването на българския език, което е сред основните цели на проекта, се постига чрез дейности в клубовете за приказки и клуб „Знайко”, но не са извършвани измервания на резултатите като ефект точно от тези дейности.

Твърде голям бюджет и разходи за ремонти спрямо ефекта от дейността и обхванатите деца в с. Чорбаджийско, не се използва факта, че проектът се реализира от общината за сътрудничество и предаване на опита на други градини от общината.

❖ ОУ "Христо Ботев", с. Зелена Морава, общ. Омуртаг, проект "Школско звънче за интеграция"

Основният подход избран от проекта за постигане на образователна интеграция е по-доброто овладяване на български език в интерактивна среда и извън училището. Той се осъществява чрез осигуряване на допълнителни часове в рамките на СИП и ЗИП, организиране на състезания с училищата партньори и изнасяне на обучението за 35 деца от 4 до 8 клас на море в Приморско, заедно с 8 души от екипа на проекта.

Екипът, осъществяващ мониторинга счита, че средствата не са използвани максимално рационално с оглед постигане на ефект – не са измерване резултатите на децата в овладяването на български език в рамките на проекта, прекалено голямо е заплащането на лектора за провеждане на училище за родители, без особено ясни резултати от тази дейност, би могло да се помисли за по-ясни критерии и по-голям брой включени в обучението в Приморско деца.

Трудност за работата на училището се оказва и липсата на стратегия и реални действия на община Омуртаг в сферата на образованието изобщо.

❖ НУ "Паисий Хилендарски", гр. Стрелча, проект "Училищният живот – красив, достъпен и привлекателен за всички деца"

Община Стрелча разполага със стратегия за интеграция на децата, но тя разчита изключително и само на дейностите на училищата. На фона на малка община като Стрелча проект от 25 000 лева е видим, а целите му са постигнати ефективно с перспектива за устойчивост. Училището работи повече от 10 години в областта на образователната интеграция.

Проектът включва редица извънкласни и извънучилищни дейности в рамките на учебна година в партньорство с образователните институции, местното туристическо дружество и цялата местна общност. Един от неочакваните и значими резултати е, че пътеката, открита по време на проекта, се ползва и в момента на ниво община като туристическа пътека и е открито едно работно място.

Като най-голям проблем при реализацията на проекта екипът посочва несериозно отношение както от страна на родителите, така и от страна на децата. Родителите считат, че като има проект той трябва да се изразява в раздаване на пари и купуване на обувки и дрехи. Имали са такива очаквания и затова някои са спрели децата от занятията. В началото това е причина за отпадане на деца – отпадат две деца, но ги заместват още четири.

Позитивно е отношението към сътрудничеството с ЦОИДУЕМ и провеждането на текущ контрол, който е помогнал на училищата и давал съвети. Много добре се оценява съчетанието на дейности и финансиране, балансирано е, докато програми като „Развитие на човешките ресурси” не позволяват такъв баланс и малки общини или училища не могат да финансират цял проект.

Екипът на мониторинга счита, че проектът допринася както за образователната, така и за социалната интеграция на местната ромска общност – открито е едно работно

място, използват се беседка, еко-пътека и кабинети, е празникът Банго Васил се празнува всяка година.

❖ **ОУ "Отец Паисий", с. Попинци, общ. Панагюрище, проект "Нашето училище – различно и очаквано"**

Проектът включва 140 деца, от 3 села. Стратегията за извънкласни дейности в и извън училището се дължи на опита и идеите на директора на водещата организация – например, тя винаги е искала да заведе ромски деца на зелено училище.

В проекта остава нереализирано заложеното обучение на много възрастни роми, поради липса на интерес. Но пък е направена група с млади майки, чиито деца са включени в проекта, и които са неграмотни. Записани са 8-9 майки. От друга страна страничен ефект, изобщо незаложен в проекта, е желанието на млади роми, незавършили различни степени и класове (5, 6, 7) да завършат образованието си (което се дължи всъщност на нови нормативни изисквания за притежание на шофьорска книжка).

Екипът прави анкети с участниците, прави впечатление, че отговорите са искрени и достоверни (на базата на прегледани анкети на желаещите да се запишат като ученици на самоподготовка).

Важен проблем, установен по време на проекта, е слабата подготовка на учителите да работят с деца-билингви. В тази насока се планира обучение от бюджета на училището, заедно с учители от село Поибрене.

Екипът ни счита, че направените разходи за подмяна на дограмата, плочки и особено за система за видео наблюдение нямат пряко отношение към интеграцията на деца от проекта и училището. Без да се оспорва факта, че формално разходите не превишават заложените в бюджета средства, ние считаме, че този подход няма пряко отношение към целта на проекта и още по-малко към програмата на ЦОИДУЕМ. Проблематична е и липсата на реално действащ екип на проекта.

❖ **ЦДГ "Здравец", гр. Момчилград, проект "Пътят от сълзата до усмивката"**

Проектът обхваща работа със 130-те деца в градината (от Момчилград, както и от други места – Градинка, Седларе), децата са главно турчета и едно ромче. Целта на проекта е по-добро овладяване на български език, но липсва методика и се залага повече на изучаване на фолклор на трите етноса – български, турски и ромски.

Проектът, подобно на останалите проекти, реализирани в общински детски градини в община Момчилград включва изучаване на фолклор, изяви на децата и училище за родители. След проекта продължава обучението по танци на различните етноси по желание на родителите, а като особено резултатна се оценява и работата на психолога по проекта за работа с родители на децата.

Проектът е изпълнен съгласно заложения план, но липсва методическа подготовка на педагозите за разработване на методи и измерване на резултати за усвояване на български език. При липса на такава подготовка се залага на танцовия фолклор и изявите на децата.

Проблем за община Момчилград е факта, че остават необхванати деца от цигански произход поради отдалеченост на местата, в които живеят и невъзможност за плащане на такси.

❖ СОУ "Отец Паисий", гр. Кърджали, проект "Да учим заедно"

СОУ „Отец Паисий” е смесено - българско и турци от селата. В проекта са обхванати деца от 2 големи класа и детска градина, като съотношението в класовете са 50 % българи и 50 % турци. Основен проблем за децата турци е невладеенето на български, често не се посещават детски – това зависи от образователния статут и амбицията на родителите. Децата, обхванати от проекта не са много, но се залага на плътен, дълбинен и дълготраен резултат от работата с тях. Моделът с тези дейности работи и РИО Кърджали кани екипа на проекта да подаде повече информация за методиката си.

Това е добре осмислен проект, с концепция да се усвоява материал под формата на игра, която почива на дългогодишната практика на учителите, които ги пишат. Малък, но работещ ежедневно и интензивни по проекта екип с компактна група деца, които са обхванати. Екипът търси продължение на дейностите и те продължават, без посещения на театър, за който трябва реално финансиране. Добре осмислено и осъществено партньорство с детската градина, която „захранва” училището в първи клас. Проект и подход с потенциал за мултипликация.

❖ ОУ "Христо Ботев", с. Мечка, общ. Плевен, проект "Нашето място в обществото"

Считаме, че предложението дейности за гражданско образование не са особено релевантни на потребностите за образователна интеграция, нито, че дадените 6600 лева за ремонт на класни стаи и закупуване на толкова техника (3 лаптопа, 3 принтера, 2 проектора) имат пряко отношение към образователната интеграция на включените в проекта деца.

❖ ЦДГ "Щастливо детство", гр. Момчилград, проект "Щастливи заедно в Щастливо детство"

Проектът, подобно на останалите проекти, реализирани в община Момчилград, залага на обучението на деца в няколко групи по интереси (изобразителни изкуства, танци и др.), закупуване на костюми и техники, и провеждане на училище за родители. Психологът, работещ по проекта запознава колегите си с игрови методи за робата с деца, които са успешни, но самият екип на проекта признава слабостта си при работа с деца за овладяване на български език. Иновативни са интересът към празниците на децата и работата с родителите, дейности, които градината продължава да реализира, и които ангажират родителите. Като слабост се оценява липсата на методическа литература за работа с билингви, поради което се принизяват изискванията и има пропуски в работата с тях. След проекта продължават дейностите по изобразителни изкуства и танци, на доброволни начала. Организирането на посещение на море за децата се оценява като много ефектно и впечатляващо за децата, голямата полза се вижда в обогатяване на материалната база – костюми, мултимедия, лаптоп, без проекта няма как да си ги позволят, а след проекта те остават.

Проблем, който екипът потвърди в разговорите с участниците в проекта е необхващането на деца от цигански произход, а като най-голямата трудност при работата с тях се изтъква месечната такса.

2. Проучване по места на проекти по Програма 2

❖ ОБЩИНА ШУМЕН, проект „ТЕАТРАЛНИ РОМСКИ ПРИКАЗКИ И ВЗАИМНАТА СОЦИАЛИЗАЦИЯ”

Проектът има за цел драматизация на ромски приказки с участието на деца от трите етноса в града – българи, турци и роми и представления в читалище „В. Друмев”. Реализацията среща редица трудности - липсата на заинтересованост, голямо текучество на децата, отказ да се работи с етнически другите, смяна на персонала по проекта, липса на публика. Нито един от тези проблеми не е адресиран адекватно и осмислен от екипа. Като цяла проектът не е реализиран в планирания си вид,

единствения позитив е включването на деца от дом за деца без родители и тяхното участие. В последствие обаче читалището е затворено за тях. Липса на устойчивост и мотивация за мултиплициране както от страна на общината, така и от участниците в проекта. Значителни средства от проекта са отделени за набавяне на реквизит и осветление, които остават в читалището и не се използват за дейности, свързани с деца от дома или от етническите малцинства.

❖ СОУ "Д.ГОЧЕВ", ГР. ПАЗАРДЖИК, проект „ТРАДИЦИИТЕ И ИЗКУСТВОТА - РЪКА ЗА РЪКА В МОЯ ДЕТСКИ СВЯТ”

Проектът е реализиран съгласно заложения план – сформирани на групи по интереси и въвличането на децата в редица извънкласни дейности (балет, музика, краезнание, др.). Положителен момент е привличането на външни ръководители на групи, което повишава интереса към извънкласните дейности и спомага за сътрудничество с други институции (община, музей, ансамбъл). Проблеми при реализацията са отказ от участие на малък процент от децата и липсата на достатъчно устен фолклор и етнографски материал, събран от махалата. Учителите смятат, че ромите имат по-слабо чувство за отговорност и затова след първоначалния ентузиазъм и желание да участват в групите, се получава отлив и по-слаб интерес. В проекта са включени 60 деца, 10 родители и 10 учители. Въвличането на родителите не се е реализирало успешно и не е отчетен особен интерес от страна на родителите.

Екипът на проекта оценява, че основен проблем на интеграцията е, че има едно ниво на декларативност, на официална политика и институционално поведение и неофициалното, реалното състояние на нещата.

Формите на контрол са правени чрез анкети – прегледахме анкети с целевите групи. Забелязахме, че има много повтарящи отговори, като под диктовка. Това показва, че анкетите са правени като по задължение и в бъдеще е по-добре в проектите да има друг механизъм за контрол и самооценка.

Изпълнен съгласно плана си проект. Без устойчивост и продължителност във времето. Опитът показва интерес на децата към краеведската дейности и екипът ни вижда потенциал в издирване и събиране на семеен фолклор.

❖ ОБЩИНА ПЛЕВЕН, проект „БОХОТ – ТРАДИЦИИ, МИНАЛО И НАСТОЯЩИЕ”

Проектът има за цел да сформира група за местен фолклор с деца от ромската махала, които подготвят танци и представят разучените танци сред местната общност и

на фестивала за ромски фолклор във Велико Търново. Проектът се осъществява според залегналия план, като най-сериозните му ефекти касаят въвличането на децата в извънкласни дейности и „отварянето” на читалището като институция към ромите в Бохот. Достъпът до дейностите на читалището е сред устойчивите и значими резултати. Ефекта на включването на децата в състава върху техните образователни резултати не е проследяван и отчетен.

❖ **ОБЩИНА КРУМОВГРАД, проект „РЪКА ЗА РЪКА - ПЕЕМ И ТАНЦУВАМЕ ЗАЕДНО”**

Отдел „Култура и образование” на общината е ангажиран с проблеми като творчески дейности и достъп по култура, екипът е с капацитет и дългогодишен опит и проектът се реализира успешно и с ясни цели и подход. Деца от различни възрасти са включени в подготовка на танцови изяви пред местните общности и по този начин освен осигуряване на извънкласни извънучилищни дейности за учениците, проектът допринася и за развитието на социокултурният живот на местно ниво. Така например за организираната в с. Козино изява идва цялото село, а за родителите това е първа изява за децата. Проектът изпълнява своите цели и осигурява извънкласни дейности за децата от общината, като включва и деца извън града. Закупените музикална уредба и носии се оценяват като значителни придобивки, които ще се използват за работа с деца.

Проблем за проекта и трудно администриране, финансовите документи трябва да се сканират, докато на по-ранен етап от работа с ЦОИДУЕМ формите на отчетност са били по-опростени.

❖ **ОУ "Д-Р ПЕТЪР БЕРОН ", ГР. ЯМБОЛ, проект „УНИКАЛНИ В МНОГООБРАЗИЕТО”**

Проектът се осъществява чрез сформирани групи за извънкласни дейности в училището на определени теми. Лектори са преподаватели с капацитет в определената област. Проектът е реализиран съгласно плана, с текучество на персонал от екипа на проекта. При изпълнението на проекта не е работено с родители, а самите деца трудно открояват проведените дейности като нещо различно от общообразователния процес. Екипът на училището е с многогодишен опит и се сблъсква с редица проблеми, които правят ефекта от дейности за образователна интеграция много трудни. Сред тях са: липса на ясна общинска стратегия за интеграция, липса на съдействие от общината за задържането на ученици, макар и малък брой отпадащи деца, слабо владение на български език и несравнимост на образователните резултати на национални изпити и липса на заинтересованост у родителите.

Отчита се мотивация на участващите от изявиите си пред публика, но не се включват деца, които имат нужда от мотивация, а такива, за които се преценява, че ще се справят и са редовни в училище. За екипа на мониторинга също не е особено обоснован разхода за изготвяне на сайт на проекта.

Голям проблем, според екипа на проекта, е устойчивостта му – има промяна и разлика в мотивацията на децата, но след това бързо се връщат към махалата. Интересът на децата, участвали в проекта се е покачил, имат самочувствие, имат по-голям интерес към училището, намалели са отсъствията им. Осъзнава се, че може да се гледа на тази дейност като на механизъм за оставане в училище и намаляване на отсъствията.

Дейностите са протичали само в училището, което не води до открояването им като особени, те са по-скоро рутинни, родителите не знаят за дейностите проекта, изобщо липсва работа с родители.

❖ **ОДК - ГР. КРУМОВГРАД, проект „ШАРЕНА ЧЕРГА”**

Деца от различни възрасти са включени в подготовка на фолклорни изяви пред местните общности и по този начин освен осигуряване на извънкласни извънучилищни дейности за учениците, проектът допринася и за развитието на социокултурният живот на местно ниво. Така например за организираната в с. Козино изява идва цялото село, а за родителите това е първа изява за децата. Проектът изпълнява своите цели и осигурява извънкласни дейности за децата от общината, като включва и деца извън града. Закупените музикална уредба и носии се оценяват като значителни придобивки, които ще се използват за работа с деца.

❖ **ЦЕНТЪР ЗА УЧЕНИЧЕСКО, ТЕХНИЧЕСКО И НАУЧНО ТВОРЧЕСТВО, ГР.РАЗГРАД, проект „ОПОЗНАВАМЕ СЕБЕ СИ И ДРУГИТЕ, ТВОРИМ И ПРАЗНУВАМЕ ЗАЕДНО”**

Проектът осъществява дейности за образователна интеграция чрез изучаване и представяне на фолклор на различни етноси сред две целеви групи – от целодневна детска градина и от Центъра за ученическо, технически и научно творчество. Детската градина има серия от дейности за образователна интеграция на децата и участва с подготовка на фолклорни танци и изяви на деца от градината в общ концерт по проекта. За Центъра, ръководещ проекта, дейностите свързани с етнически малцинства се явяват нови и той в някои случаи за първи път посреща гости от турски или цигански произход. Добра, успешна и интересна е идеята да се извършва събиране на местен

фолклор и краеведски материали под формата на журналистически клуб, а извършването на дейностите извън училищата ги прави още по-атрактивни за децата.

Сред екипа на педагогическия състав от детската градина съществува неудовлетвореност по отношение на размера на получените възнаграждения.

Подходът на проекта в работата с ученици има голям потенциал за развитие в частта за събиране, обработка и представяне пред обществеността на събраните материали.

❖ ЦДГ "ПРОЛЕТ", С.ЦОНЕВО, ОБЩ. ДЪЛГОПОЛ, проект „ВСИЧКИ СМЕ ДЕЦА НА БЪЛГАРИЯ”

Проектът се реализира чрез сформирани групи в различни направления за събиране и изучаване на местен фолклор на общностите в Цонево, организирането на представления и тържества по повод на празниците на различните общности и представяне на събраните материали сред общността и в публикация. Проектът определено е предизвикал раздвижване сред всички местни общности: освен че обхваща всички деца от детската градина, той въвлеча в събирането на материали и устен фолклор техните родители, баби и дядовци, а организираните празници се превръщат в събитие за цялото село. Проведени са и редици срещи с родителите във връзка с усвояването на български език и резултатите на децата. Подходът на проекта вече е станал част от текущите дейности на детската градина.

Съществен и нерешен на общинско ниво остава проблема за наличието на деца от с. Цонево, чиито родители искат да посещават детска градина, но градината няма капацитет за поемана на всички желаещи деца. Дори откриването на още една допълнителна група не би решила този проблем.

❖ ОУ"П. ХИЛЕНДАРСКИ", С.ПЕРПЕРЕК, ОБЩ КЪРДЖАЛИ, проект „МОЯТ ЕТНОС И НЕГОВИЯ ФОЛКЛОР”

Проектът е направен по инициатива на общината в Кърджали, при стария директор, който е напуснал и поради това проектът се забавя с един месец. Партньорството е било със с. Широко поле, но не се е случило реално, децата не са извозвани от едното място до другото (както е било планирано). Така по двата проекта са заложили 30 деца от местното училище, и 20 от партньорското, това не се е реализирало. Тук са реализирани дейности до изразходване на 80 % от стойността на проекта, защото училището няма възможност за финансиране 20 %, които се плащат след крайния отчет. Това е причина да се ограничат планираните дейности и да не се закупят стари вещи за

етнографски кът, например. Екипът изпълнява съвестно поетите задължения, но устойчивостта на проекта е под въпрос.

❖ СОУ "НЕШО БОНЧЕВ", ГР. ПАНАГЮРИЩЕ, проект „АЗ СЪМ ТИ СИ НИЕ СМЕ ПРИЯТЕЛИ”

Проектът обхваща 140 деца от 5 до 11 клас, от които 30 роми и има за цел интеграция чрез общуване и опознаване на деца от училището в Панагюрище с роми от с. Поибрене. В дейностите с художествена насоченост, каквито са повечето от осъществените по проекта, се включват български ученици, ромските са по-скоро пасивни участници в тези дейности. Например, 60 деца са включени в изготвяне на „Стена на приятелството”, само 10-15 от тях роми, които участват не с рисуване, а с боядисване. Екипът на проекта стига до няколко важни извода за работата с деца: мотивиране и работа с родители, ангажираност на самите деца чрез включването им в екипи на проекта, необходимост да се включат читалищата в дейностите по подобни проекти, необходимостта от проекти за ограмотяване.

Проектът не допринася особено за интеграцията на ромите, всъщност той основно въвлича ученици от водещото училище, а като цяло интеграционният ефект от дейностите е спорен. Малко обхванати роми, липса на капацитет и знания у екипа, но опитът по проекта води до натрупване на важни изводи.

❖ ОУ "Св.Св. КИЛИЛ И МЕТОДИЙ ", С. БОРОВАН, проект „ИЗКУСТВОТО МОСТ ЗА СЪХРАНЕНИЕ НА ТРАДИЦИИТЕ”

Училището представлява пример за образователна институция с липсващи подкрепа и добро сътрудничество от страна на общината. В резултат на това, базата на училището е в много лошо състояние, липсват адекватни условия за целодневна организация (не работят сервизни помещения за учениците, нефункционираща столова и пр.). Ръководителят на проекта и директор на училището не присъства на срещата с екипа на мониторинга, което направи дискусиата по стратегически въпроси невъзможна. 70 % от децата са от ромски произход и по наблюденията ни в класните стаи в класовете не съществува етническо разделение. По съществен е проблемът с нивото на образование, което учениците получават и образованието на деца, които са живели в чужбина с родителите си. Такива случаи са масово явление, тъй като районът е сред населените места с много семейства зад граница.

В рамките на проекта се обучават учители за работа с деца и се подготвят песенен и танцов фолклор на българския и ромския етнос с деца от началния курс. В рамките на

проекта е реновирана и оборудвана стая с мултимедия, закупени са костюми и материали за работа с децата. Дейности, свързани с образователната интеграция, са протичали по линия на сътрудничество по проекти на Център „Амалипе”, по които са обучени учители, а децата са намерили възможност за изява. Като постижения на проекта се посочват възможностите за изява на децата, удоволствието, което децата имат от работата по подготовка и изява и придобитите материални активи и костюми в училището. Прави впечатление, че не са правени наблюдения върху връзката между включените в дейностите по проекта деца и образователните им постижения и нивото на грамотност, което имат.

Този проект постига стратегическата цел интеграция чрез извънкласни дейности, но проблемът с устойчивостта и използването на подхода на проекта за по-нататъшната работа в образователната институция остава. Екипът е със слаб капацитет за формулиране и изпълнение на стратегически важни дейности за образователната интеграция.

3. Проучване по места на проекти по Програма 3

❖ ОУ "Йордан Йовков" - г. Ямбол, проект "Звезди без граници"

Проектът включва няколко направления за извънкласни и извънучилищни дейности за 87-90 деца от училището. Поставената цел „по-добро овладяване на български език” е твърде амбициозна, безспорно клубовете по астрономия, караоке, драматизации са средство за по-добро владение, но няма механизми за измерване на образователните резултати, заложен в самия проект. Постигнат е реален напредък по проекта, децата са добили самочувствие и увереност – след излизането от махалата и изявите всички участващи в проекта деца са с повишено самочувствие, станали са по-отговорни. Чрез четенето и астрономическите курсове се научили нови думи, за които не са знаели, клубът за четене в близкото читалище продължава да съществува.

Първоначалната идея на проекта е да включат деца с по-голям интерес към учебния процес, но координаторът на проекта е ръководител на клас от деца, които се считат за най-трудния и проблемен. Впоследствие се оказва, че броят на отсъстващите рязко спада като ефект от проекта. Класът се променя.

Дейностите от проекта продължават като СИП-ове, а караоке дейността е дейност на клуб Йохохо, който съществува в училището, продължава и клуб „Читалня” за деца над 15, записали са се деца като читатели в библиотеката на читалището.

Проблем за педагозите в училището е работата и обучението на деца билингви, като едва през настоящата година ще се отделят средства от бюджета на училището за обучение на персонала за работа и методика.

❖ РИО- град Шумен, проект "Учителят - фактор и гарант на мултикултурния образователен процес"

Срещата е с екипа на проекта, представители на общините партньори, директори и учители в начален курс, участвали в обученията. Обучени по проекта са 60 учители начален курс от 3 общини, 8 директори на училища, обхванати са 142 ученици начален курс. Философията на проекта е, че учителите са фактор и гарант, в основата на интеграцията.

В 5 от 10-те общини на областта 90% от децата са билингви. Проектът дава идеи, похвати и техники при работа с билингви. Първоначално екипът ни е скептично настроен заради свръх амбициозната задача, която си поставя проекта – да създаде информационен център с ресурси. Посещението на място и срещата ни с екипа на проекта и участниците в обученията установи, че центърът е направен в осигурения на РИО – Шумен „Дом на учителя”, но все още не е обживян и използван от учителите. Позитивно е отношението ни към резултатите на проекта и въвличането на всички учители, стратегическото мислене на екипа и обучените и потенциала на проекта да се мултиплицират резултатите. Обективно е постижението на проекта с подготовка на помагало – диск и мултимедийна помагало с 71 примерни уроци и сценарии за празниците.

Проектът е много успешен и екипът на мониторинга препоръчва да се използва опита и резултатите от него за обмяна на опит, при подготовката на помагала на национално ниво и въвеждането му в сайта на ЦОИДУЕМ като добра практика.

❖ ОДЗ "Снежанка"-г. Николаево, проект "Заедно -щастливи"

Срещата се провежда в ОДЗ в Николаево, екип на проект на ОДЗ и с родители на деца, включени в проекта.

Проектът стартира със семинар за екипа как да се работи с деца роми. Продължава с дейности за деца и клуб на родителя, където целта е да се покаже културата на българите и ромите. Клубът продължава да съществува и той става основата за училище за родители, с цел да станат по-отговорни. Всички дейности продължават и

след проекта. Най-важните постижения за екипа на проекта са клуба на родителите, драматизация по ромски приказки, екскурзии, ползване на литература. Не на последно място е подновена базата за работа с деца, за което общината не би могла да отдели средства. Най-сериозните проблеми, с които се сблъсква персонала са невъзможност за плащане на такси от бедни семейства и липсата на капацитет за работа с деца билингви. Една от учителките говори турски и помага в комуникацията с децата, от където се вижда, че това се отразява и в отношението на децата, будят доверие.

Освен че проектът се е реализирал съгласно плана, особена стойност има прохождането на екипа на градината в проблематиката за етническата интеграция, въвличането на родителите в дейността на градината, и общуването между родителите от една страна и родители и педагози от градината от друга. Екип с потенциал и много опит.

❖ ОУ "Св. П.Хилендарски" - с. Скалица, обл. Ямбол, проект "Моят етнос, твоя етнос- заедно към по-добро бъдеще"

Проектът е изключително успешен и устойчив, защото община Тунджа в лицето на ресорния заместник кмет е в основата на добре обмислена и обезпечена общинска стратегия за интеграция. В училищата в общината ромите са над 60%, има класове с над 70% роми. Необхванати остават единични деца, които се местят. Причина за отпадането е смяната на местоживееене и ранните бракове. Жените също вече искат да завършат 8 клас.

Конкретните цели, които си поставя проекта е по-успешна социализация чрез клубна дейност, приобщаване на родителите и възпитание в толерантност чрез СИП ромски фолклор. Успех е, че деца и родители се отнасят с по-голямо желание към посещаемостта в училище, чувстват се приобщени, празнуват заедно и участват в дейностите на училището. Така рамката на статуквото се разчупва, родителите се включват в практиките, програмите, конкурсите. Насърчаването на родителите дава ефект. Екипът на проекта смята, че семействата също трябва да бъдат стимулирани в тези програми. За да бъде успешна една дейност трябва да се включат родители.

И след проекта продължават клубните дейности, екологична и здравна, приложни изкуства. Децата се водят два пъти месечно и в центъра по изкуства в Кабиле, направен от общината в сграда на бивше училище.

Родителите на децата смятат, че ситуацията при тях е много по-добра и по-различна, защото няма изолирана махала, всички живеят заедно. След като завършат 8 клас много от момчетата продължават в Ямбол, някои на самостоятелна подготовка.

Единствената трудност, която екипът на проекта среща е административната работа – в един момент се оказва, че отчитането не трябва да става по начина, по който го правят в Скалица, а по друг принцип.

Проектът е много успешен, екипите са мотивирани да работят и виждат резултати от работата с деца и родители. Опитът на община Тунджа следва да се включи в секция с добри практики и подходи в сферата на образователната интеграция и достъп до образование изобщо.

❖ ОУ "П. Р. Славейков" -г. Пещера, обл. Пазарджик, проект "България -една е тя за нас"

Това е трети проект на училището, подпомогнат от ЦОИДУЕМ. Стратегията на проекта е организиране на мероприятия до места на етнически общности с опознавателна цел за децата, включени в проекта. Като проблематична точка може да се отбележи факта, че са включени само 30 деца, 8 от които роми, останалите българи. За сметка на малкия брой деца от малцинствен произход са включени широк спектър от дейности: издадени са сборници; започва обмяна на методически опит с колеги от колектива; активно включване на родителите, без това да е заложено в проекта.

Добър проект, извършено е каквото е планирано. Проблем с устойчивостта и малкият брой обхванати деца.

❖ СОУ " Христо Ботев" г. Славяново, обл. Плевен, проект „Равен шанс”

Подходът на проекта изхожда от становището, че професионалната ориентация на извънкласното обучение и практическите курсове са важни за интеграцията и мотивиращи участието на ромските деца от Славяново. Екипът на проекта е опитен, с добра самооценка, добро управление в условията на делегиран бюджет и познаване на нуждите на общността. Дългосрочна цел на проекта и създаване на професионален център, който да издава дипломи. От предлаганите по време на проекта курсове ще продължат фризьорство и готварство в сътрудничество с образователен център, който ще се издава документ за професия. За първи път оценяващия екип наблюдава самокритично отношение и критика както към местната българска общност, така и към

институции като читалището, които остават затворени за де факто мнозинствената група граждани в населеното място.

Успешен, добре осмислен и ефективно реализиран проект с екип, който продължава да работи ежедневно за образователната интеграция на децата в Славяново.

❖ ОДК - г. Ямбол, проект "Красотата на природата създава приятелства"

Преди осъществяване на проекта е имало единици деца от махалата, които спорадично са посещавали групите по модерни танци, посещаемостта на деца не се покачва и след проекта. Като резултат от сътрудничеството по проекта с училище „Й. Йовков“, ОДК получава покана да води курсове по информатика в училищата като извънкласна дейност. Сключени са и споразумения с директорите на двете училища за извънкласни дейности – правени са анкети и се вижда, че има интерес към танци и пеене, информационни технологии (защото нямат домашни компютри) и спорт. Планират организиране на „Децата на Ямбол заедно“ – всички деца ще представят своята представа за Коледа като част от общинската стратегия.

Дейностите се реализират по планирания начин, а очакването, че ще имат проблем с българските деца, които ще откажат участие в лагер с роми се оказват неоправдани. Сред децата са създадени приятелски контакти, които се поддържат през скайп и интернет комуникация.

Макар екипът на проекта да смята, че работещата формула е включване на малък брой деца в равни пропорции, оценителите смятат, че 15 души персонал по проекта са много да обхващане на 40 деца и като цяло броят обхванати деца и постигнати устойчиви резултати по проекта не е задоволителен.

❖ ОУ "Иван Вазов"- с. Широко поле, общ. Кърджали, проект „Ековело“

Проектът не се е реализирал както е планирано поради смяна на директора и други проблеми в образователната институция. Няма реално партньорство с училището в Перперек. Дейностите са извършени, но няма индикации за интеграция или пък за сформирани екип, който работи добре.

❖ Община Крумовград, проект „Свят на чудесата“

Отдел „Култура и образование“ на общината е ангажиран с проблеми като творчески дейности и достъп по култура, екипът е с капацитет и дългогодишен опит и

проектът се реализира успешно и с ясни цели и подход. Проектът включва интерактивно образование с компютри и е новаторски – много от децата за първи път се докосват до компютър, дейностите категорично продължават и след проекта.

4. Проучване по места на проекти по Програма 4

❖ ЦДГ "СЛЪНЧИЦЕ", ГР. ДОБРИЧ, проект „ЦВЕТНИ КАТО ДЪГАТА И ЗАЕДНО ЗА СЪХРАНИМ КРАСОТАТА”

Детската градина е една от най-добрите в града по отношение на състояние на материалната база. В нея има само българчета и няколко турчета, а написването на проекта се дължи на активното настоятелство, което подготвя проекта. Партньори по проекта са две детски градини с изцяло малцинствен състав - в Тервел и Каварна и читалище „Романо дром” в Добрич. Избраният подход за образователна интеграция е разучаване на фолклор на трите етноса, неговото представяне под формата на тържество и гостуване на деца от една детска градина в друга, за да общуват. Проектът е изпълнен изключително точно и според заложения план, като в рамките на средствата са направени значителен брой извеждания на децата.

По-голям проблем за града, обаче, се явяват големият брой необхванати от детски градини деца поради липса на места и отказ на директори да записват деца циганчета с аргумента, че липсват места и мнението, че записване на циганчета в групите ще доведе до реакции у родители българи.

❖ ЦДГ "СЛЪНЦЕ", С. ГРУЕВО, ОБЛ. КЪРДЖАЛИ, проект „ДА СИ ПОДАДЕМ РЪКА”

Подходът на проекта е изграден по характерната за проектите на всички детски градини в община Момчилград схема – разучаване на фолклор на три етноса (български, турски, ромски), обучение на преподаватели, снабдяване с костюми и техника и форма на училище за родители. Повечето от тези дейности са иновативни за градината, оказва се, че я правят по-привлекателно място за децата, а родителите се чувстват по-въвлечени и споделят отговорности. Същевременно има и необхванати деца циганчета (3-4), които не посещават градината в населеното място поради липса на средства. По наши наблюдения, ефект от проекта е и изобщо „раздвижването” в работата и програмата на градината, което кара екипът да мисли върху и развива дейности с интерактивен характер, и да продължи дейностите по проекта, с изключение

на училището за родители, за които не могат да се отделят средства и са необходими външни лектори.

❖ **СОУ „ИВАН ВАЗОВ” – ГР. ВЪРШЕЦ, проект „ЗАЕДНО МАКАР И РАЗЛИЧНИ”**

В рамките на проекта са запознати деца от началния курс с традициите на ромския етнос – разучаван е фолклор, провеждани са тържества и се организира посещения на детския ромски фестивал в гр. Велико Търново. Учителите запознават деца и родители с кратка история на ромите и делението на групите сред тях, предавайки материал от учебниците за СИП „Ромски фолклор”. Проектът е част от стратегията на училището за интегриране на ученици, които идват след 4 клас от училище в ромската махала и нямат добри образователни резултати. Без това да е част от проекта, училището осъществява добри връзки с родителите-роми, които също се включват в училищната дейност. Училището също ясно осъзнава интереса си за привличане на повече деца в условията на делегиран бюджет и педагозите са мотивирани да работят с деца роми.

Най-големи проблеми пред педагогическия екип е липсата на общинска стратегия, а по отношение на формалното управление на проекта – липсата на ясни критерии и насоки какво да включва финалния отчет по проекта.

❖ **ОДК, ГР. МОМЧИЛГРАД, проект „ФОТОГРАФИЯТА-ОТРАЖЕНИЕ НА МНОГООБРАЗИЕТО И КУЛТУРАТА СРЕД НАС”**

Това е трети проект на комплекса, финансиран от ЦОИДУЕМ, който се явява донор за инициативи, залегнали в плана на ОДК-Момчилград. Неговата цел е обучение на деца и организиране на фотографски експедиции за заснемането на традиции и празници на общностите в региона. Проектът изпълнява заложения план, като най-сериозните идентифицирани по време на работата по проекта проблеми са достъпа на деца до култура изобщо, ограничените възможности на малките населени места и слабо владеене на български език в села и населени места тип махали.

❖ **ОУ "СВ.СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ", ГР. НИКОЛАЕВО, проект „ДА ОПОЗНАЕМ ТРАДИЦИИТЕ СИ ЗАЕДНО”**

Училището има много проекти по други програми, реализираният е първи финансиран от ЦОИДУЕМ. Екипът е от 9 души и обхваща 130 деца, а партньор на проекта е читалището в гр. Николаево. 70 % от учениците са роми от 1 до 8 клас.

Педагогическият състав среща проблеми при подготовката за работа с деца-билингви. Удачно е било използването на помощник учители роми, но такава

възможност вече не съществува. По наше мнение за успеха на проекта има два основни фактора – **проектът дава възможност за разнообразяване на целодневното обучение с творчески дейности, които дават конкретни резултати и по-важно, обхваща проблемни деца, които чрез включването си в дейности се чувстват по-добре в училището, по-мотивирани са, идват с желание и интерес, имат доверие в училището като институция. От общо 5390 отсъствията спадат повече от 3 пъти.** Най-големият успех е, че децата се задържат в училище, започват да се привличат и родителите към училищните дейности.

Разговорите с децата, които се били ангажирани показаха, че те истински се вълнуват, когато говорят за дейностите. Особено им харесват концертите, когато идват всички от семейството. Извънкласните дейности са механизъм за задържане на децата в училище – по време на часове и след това, значително намаляване на отсъствията и превръщането на училището в приятно място, тоест постигната е тяхната интеграция.

Дали и доколко това допринася за покачване на резултатите от работата им не можем да кажем, тъй като учителите имат и изразяват тежки предубеждения към циганите – че са мръсни, крадат, че децата не получават любов и грижа у дома и пр.

Вижда се, че община Николаево не е особено ангажирана и нещата се случват въпреки съществуването на общината.

Проектът извършва серия от извънкласни дейности в различни групи по интереси. Децата първо са в различни редици – българи и роми, а след това започват да се смесват. Екипът усеща ефекта на правенето на неща заедно, процесът увеличава децата и те се смесват. Повдига се и самочувствието на децата. Все пак, заключението е, че „С много усилия има малко ефект”. Децата като се смесят, вече са заедно в коридорите „Въпросът е веднъж да разберат, че няма разлика.”

Изключително успешен проект – включени са „проблемни” деца с отсъствия и за тях училището, благодарение на дейностите по проекта, става привлекателно място. За изключително малка сума са обхванати 130 деца, а постигнатите резултати са еталон за образователна интеграция. Макар децата да говорят все още лошо български език в 5 клас, те са задържани в училище. Да се помисли за по-дългосрочно финансиране на училището.

❖ ПРОГИМНАЗИЯ "АКАД. ДАКИ ЙОРДАНОВ", ГР. ОМУРТАГ, проект „СЪЗДАЙ СВОЕТО БЪДЕЩЕ”

Проектът би могъл да се определи като изключително успешен по отношение на стратегическите цели на ЦОИДУЕМ. Въпреки че сумата, с която е подкрепен, да е само в размер на 5 000 лева, дейностите са стратегически обмислени, многоаспектни и обхващат над 100 деца от горните класове (7-8 клас) на прогимназията и деца от партньорското 2-ро ОУ, от което децата продължават в прогимназия „Даки Йорданов”. Вместо да заложи на голям екип от педагогическия състав, проектът залага на двама педагози (ръководител и координатор - педагогическия съветник на училището) и счетоводител. Педагогическият съветник госпожа Стоянова е в основата на проектната стратегия. Дейностите са в две основни направления – повишаване на ученическата активност чрез включването на децата в училищната дейност и училищен парламент, и подпомагане на професионалната им ориентация чрез посещения в няколко гимназии (извън града). Така са организирани серия от заседания на училищния парламент и четири екскурзии. Паралелно се работи за овладяване на български език чрез извънкласни форми и спорт. Като важен проблем, който се нуждае от постоянно адресиране, се очертава работата с родителите и тяхната мотивация за продължаване на образованието на децата, особено на момичетата след 12-13 години.

Основните проблеми, с които се среща училището си в областта на образователната интеграция, са слабата заинтересованост на общината и миграциите на семействата с децата в други държави, което води до прекратяване на образованието на децата.

❖ ЦДГ "ПРОЛЕТ", С. НАНОВИЦА, ОБЩ. МОМЧИЛГРАД, проект „ТОЛЕРАНТНОСТ В ИМЕТО НА ДЕЦАТА”

Проектът залага на сформиране и дейност на клубове по песни и танци за 40 деца от с. Нановица и 11 махали, които посещават градината. На фона на нуждите на детската градина сумата по проекта е финансова помощ за закупуване на техника и костюми за дейности, които се извършват като част от общата програма за усвояване на български език. Проекти в такива населени места със значителна изолация и моноетническо турскоезично население са особено важни и ефикасни, защото всяка една дейност, свързана с интерактивни методи за усвояване на езика, води до видими резултати. Социокултурният ефект на проекта е в привличане на интереса на общността към дейността на детската градина и извеждането на децата извън планинските махали. В този регион все още остават необхванати деца, поради невъзможност за плащане на

таксата от 35 лева. Единственият слаб момент в проекта е липсата на обмяна на методически опит с градини, които също работят с деца, за които турският е майчин език. Проектът следва модела на останалите проекти, осъществявани на територията на община Момчилград и също създава училище за родители за разучаване на празници на етносите. Работата с родители, обаче, не остава част от постоянната дейност в градината и прекъсва с края на проекта.

❖ ОУ"Д-Р ПЕТЪР БЕРОН", С. ПЛЪСТИНА, ОБЩ ОМУРТАГ, проект „ФОЛКЛОРЪТ-БОГАТСТВО ОТ РАЗЛИЧНИ ТРАДИЦИИ И КУЛТУРИ”

Проектът е изключително успешен, тъй като се вписва напълно в стратегията за развитие на добре управлявана образователна институция, доказала, че и в малки населени места, при липса на ясна общинска политика доброто управление на средства от делегиран бюджет води до високи образователни резултати. Интересен момент в подхода на проекта е, че в неговите рамки се проучва и представя фолклора на българомохамедани (помаци), наред с останалите етнически групи. Организираната в рамките на проекта екскурзия до блягоевградско също има за цел за представи на децата откъде произхождат мигриралите по-рано в с. Плъстина помаци. Екскурзията е част от серия извънкласни дейности, които продължават и след приключване на проекта, а училището е доказало успехите си чрез външно оценяване на резултатите на учениците си в регионален мащаб. В случая финансирането от ЦОИДУЕМ в рамките на 5000 лв. е част от общата стратегия за образователна интеграция на училището.

Общ извод за програмата е, че проектите изпълняват залегналото в одобрените планова за работа и резултатите съответстват на очакванията. В тази програма могат да бъдат отличени най-успешните проекти изобщо по процедура 33.5-2009 г., а именно проектите на ОУ „Св.св. Кирил и Методий” - гр. Николаево, на прогимназия „Даки Йорданов” – Омуртаг, на ОУ „Петър Берон” – с. Плъстина. Те обхващат значителен брой деца и в рамките на 5000 лева извършват платформа от дейности с добре обмислени цели, вписващи се в по-обща стратегия на образователната институция. И трите проекта се реализират в населени места, където отсъства артикулирана и обезпечена общинска стратегия за образователна интеграция.

VI. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

1.Изводи

Оценката за общата работа на ЦОИДУЕМ по оценяваните програми е изключително висока. Екипът демонстрира професионализъм в работата, съветва бенефициентите по време на всички етапи на проекта, осъществява навременен, коректен и строг мениджмънт на програмите, дава стратегически насоки и мотивира екипите да работата. Проверките по места се оказват много полезна за екипите както по отношение на текущите дейности, така и по отношение на отчетността на проектите.

Релевантност на проектите по отношение на програмата

Всички проекти, подкрепени от програмите на ЦОИДУЕМ като зададени цели съответстват на стратегическите цели на ЦОИДУЕМ. Повечето от тях са осъществени съгласно плана, съвместно и със стремеж да се изпълнят заложените дейности. Най-често избираният подход е свързан с извънкласни дейности от типа на курсове, кръжоци и занимания (артистични, музикални, спортни, екологични и др.) и проектите са най-релевантни по отношение на брой на неформални дейности с интеграционен характер, брой извънкласни дейности, представящи културните постижения на етническите малцинства и брой на деца и ученици, обхванати в дейности, утвърждаващи културното многообразие на етническите малцинства. В този смисъл и по тези показатели проектите напълно съответстват на стратегическите цели на ЦОИДУЕМ.

Следващ по релевантност критерий е брой на адаптирани деца от детски градини за които българският език не е майчин. По правило проектите, с които са подкрепени детски градини обхващат всички деца в градината и това води до по-голям ефект за образованието на децата, без да се изключват общообразователните дейности. Проектите, осъществявани от детски градини в този смисъл са по-успешно от тези в училищата, където се налага извода, че без предучилищна подготовка, качествено образование е невъзможно. На места, обаче, включеният в дейностите брой деца остава незначителен на фона на броя на ученици в учебното заведение.

По-малко програмите на ЦОИДУЕМ са релевантни по отношение на критерий като върнати и задържани деца в училище, тъй като обикновено (с изключение на проекта на основното училище в Николаево и част от децата по проекта на училище „Й. Йовков” - Ямбол) екипът на проекта, за да осигури по-лесна реализация и

гарантира осъществяване на дейностите, включва в работата по проекта деца с по-добри резултати и редовно посещаващи училища. Така на практика, деца в риск от отпадане или с ниски образователни резултати не получават възможност за включване в извънкласните дейности, които често правят училището привлекателно място за ученика.

Макар цел както на програмите, така и на ЦОИДУЕМ като цяло да е обучение на деца билигви и по-доброто овладяване на български език от тях, сравнително малък е броят на проектите, които работят целенасочено по този проблем. В голяма част от проектите е заявена работа по проблема и отчитане на резултатите на децата билигви в хода на проекта, без да се задават се критерии за овладяване на езика, а впоследствие се оказва, че екипът не може да осмисли този проблем, не се извършват качествени и количествени измервания на нивото на владеене, учителите се сблъскват с липсата на методика за работа с деца билигви. Само в 2 от проучените по места проекта има осмислен метод за овладяване на български език и целенасочена работа за тази цел по проекта, докато в другите места екипът на проекта предполага по-добро овладяване вследствие на извънкласните дейности, но няма конкретни измервания на постигнатите резултати.

Много често избран подход по всички програми и във всички проекти е сформирането на танцови състави, изучаване на песенен и танцов фолклор. Залага се на музиката, особено ромска, защото това „се отдава” на децата и защото така се разчита на интерес от общността и обществеността, „предизвиква се фурор”. Без да се пренебрегва значението на този подход, екипът ни счита, че той е избран на принципа за най-малкото съпротивление - като най-лек, приятен и успешен за екипа на проекта, по-сериозни занимания като събирачество и разказване на местен фолклор се пренебрегват.

Ефективност и ефикасност на изпълнението на проектите и постигнатите резултати по места

Нивото на ефективност и ефикасност на проектите е твърде различно и не може да бъде направена обща оценка. Категоричен е изводът, че те не зависят от сумата отпусната по проекта, а от подхода на екипа, неговата мотивация и успеха във въвлечането на деца и родители дейностите. Там, където се създадени работещи партньорства с родителите, проектите са по ефективни в дългосрочен план, а

резултатите са устойчиви. Има места, където, макар и рядко, проектът е реализиран често формално, защото трябва да бъде приключен, срещани са трудности, броят на децата е малък и няма дейности, които да продължат след проекта. Но на повечето места не само, че желаните ефекти са постигнати, но много от дейностите по проекта продължават като част от общия план на учебното заведение. Това е гаранция за дългосрочна ефективност на проектите.

Самите екипи на проектите виждат и изтъкват наличието на видими и материални резултати от типа на направен ремонт, придобита техника, костюми за децата. Категорично като най-съществени, най-резултатни и ефектни върху самите деца за всички проекти се посочват извежданията от учебното заведение, работа в друга среда, запознаване на децата със света извън собствения квартал, град, регион. Най-новаторски резултати за проектите са работата с родители и запознаването с фолклора на етнически другите, поставяне на малцинствените общности в центъра на вниманието на всички деца и посланието, че всички традиции имат общи смисъл ценности. Там, където всички тези многоаспектни постижения се превърнат в част от процеса на образование в учебните заведения и част от реално действаща стратегия на общината за достъпа на децата до култура и социокултурни дейности изобщо (в частта работа с читалища, местни фестивали и др.) ще бъде постигната максимална ефективност на подкрепените по програмата проекти.

Както бе посочено, сумите, усвоени по проекта не са критерии за това дали проектът е ефективен. В проекти по програма 4, например, само в рамките на 5 000 лв. се оказват въввлечени много голям брой деца, над 100 (виж Плъстина и Николаево), работи се с тях цяла години, резултатите са видими по места, дейностите продължават и има реално постигнати много важни ефекти за интеграцията на децата. Докато срещнахме и случаи по останалите програми, когато в рамките на 25 000 лв. или 10 000 лв. е работено с 20 до 60 деца, не е осмислена стратегията на проекта, инвестирано е в ремонти и ефикасността на резултатите спрямо вложените средства е спорна или най-малкото незадоволителна.

Категорично по-успешни и резултатни са проекти, реализирани в партньорство. Проверката ни установи, че на (сравнително малък брой) места партньорствата са били формални, тъй като включването на партньор в проекта носи точки при кандидатстване. Само на едно място (Куклен) партньорът не е уведомен впоследствие и не участва в проекта. При залагане на партньорства с община,

читалище и друго учебно заведение, сътрудничеството е успешно. Читалищата се използват за предоставяне на зали и изнасяне на извънкласните дейности в тях, но само няколко проекта постигат резултат читалището „да се отвори” реално за етническите малцинства. Слабо залягат партньорства между детски градини и училища, за да се осигури приемственост – такъв пример имаше само в проекта в СОУ „Отец Паисий” – Кърджали.

Често срещаме твърде големи екипи, сформирани в стремежа да се включат колкото се може повече колеги. Това не винаги води до обхващане на по-голям брой деца, а води до оформяне е в екипа на проекта категорична неудовлетвореност заради получавания нисък хонорар и заявена липса на мотивация за участие в бъдещи проекти поради ниско заплащане.

На места бройката на екипа, работещ по проекта бе твърде голяма спрямо броя обхванати деца. Така например, в по Програма 1 твърде голям брой учители и участници в проекта са участници в летен лагер на море за към 30 деца с аргумента, че учителите също не са ходили на море, а по проект по програма 3 бяха включени в лагер само 20 деца от ромски произход, докато персоналът, за който се заплаща също от бюджета на проекта летния лагер е 13 души. Без да се подценяват резултатите на проектите, следва да се отбележи, че те биха се постигнали и при по-малък брой обучители и съответно по-голям брой деца.

Устойчивост и мултиплициране на резултатите

По-голямата част от проектите успяват да постигнат устойчивост в смисъл, че дейностите по проекта продължават и след неговото приключване, когато това не изисква допълнителни средства. Мултиплицирането не се случва по отношение на споделяне на практиката от проекта с колеги в населеното място, а по-скоро в повтаряне на методите на работа сред други деца и целеви групи от същото учебно заведение след приключване на проекта.

Интересен е факта, че всички участници от страна на учители и екип изтъкват като най-значими постижения не толкова осмислени резултати и показатели за успешност от дейностите, а видими резултати като подобряване на материалната база, закупуване на костюми и техника, докато за родители и деца най-важни остават дейностите, в които участват.

Всички проекти допринасят за осмисляне на образователните потребности на

учениците от етническите малцинства от страна на учителите и до възможност да се работи по този проблем и да се види, че е възможно тези дейности да станат част от общата програма на учебното заведение. Във факта, че за част от педагогическия персонал проектите се оказват първи опит да се работи по по-различен начин, да се подходи с обръщане към и опознаване на културата на другия екипът ни вижда значителен ефект и гаранция за устойчивост на резултатите.

Най-голяма устойчивост на цялостния ефект от проекта се забеляза за всички посетени детски градини. Там рядко има текучество на персонал, мисли се върху всеки направен разход, педагозите използват взаимно опита си и придобивките си и на практика дейностите, които са изготвени и осъществени като част от стратегията на проекта вече става част от общия план за работа на педагозите (с изключение на дейности като извеждане на децата извън детската градина – театър, друго населено място и пр.). Макар точно по тези проекти да се закупени най-много техника и костюми, които се явяват първите постъпили материални активи от този тип за последните 20 години, няма съмнение, че точно те ще се използват по предназначение за осъществяване на образователната интеграция от най-ранна възраст.

Проектите и екипите (в около 70 % от случаите) не осъзнават потенциала на подхода на проекта по отношение на мултиплициране на резултатите и споделяне на опита с други колеги. Най-често се информират колегите за дейностите по проекта, но не се извършва методически анализ, не се предава информацията какво работи и какво не.

Идентифициране и анализ на добрите практики в хода на изпълнението на проектите по места, във вид и формат, който позволява тяхното популяризиране

По време на провеждане на оценката бяха идентифицирани добри практики, универсално работещи подходи и успешни модели:

Извънкласните и извънучилищни дейности са мощен инструмент за привличане на „проблемни” деца, деца с висок брой неизвинени отсъствия и ниски резултати по време на учебния процес. Този подход е използван от проекта на училището в гр. Николаево и за част от децата в училище „Й. Йовков” – Ямбол, за съжаление другите проекти залагат на включването на редовни деца с по-високи резултати, за да няма рискове при реализацията на проекта. Оказва се, че чрез привличането на децата в дейностите по проекта, броят на неизвинените отсъствия

сред целевата група намаля драстично, с над 3,5 пъти, защото децата гледат вече на училището като място, което ги поставя в център на събитията и организира ред извънкласни дейности. Без съмнение, се очаква тези ученици да станат по-мотивирани, а резултатите им постепенно да се подобрят.

Ключ към успеха на всяка дейност, която се стреми да има и дългосрочен ефект е **работата с родители**. На редици места, най-вече в детските градини бе прилагана очевидно предлагана „отгоре”, но успешна практика на „Училище за родители”. Навсякъде, където тази практика е прилагана реално се забелязват добри резултати – въвличане на родителите в проблемите на децата и учебното заведение, сформирание на общност, отвореност на градината, мотивация на семействата, подкрепа и съвети в практическото решаване на проблеми на родителството и ред други дейности. И обратното – там, където не бяха въвличени родители проектите вървяха по-трудно, изтъкваше се липсата на добри резултати, на устойчивост и мотивация, заинтересованост и сериозност у децата, обвинения и приписване на негативни характеристики на общностите, към които принадлежат. Не случайно тази практика продължава, заради високите резултати във всички детски градини с едно изключение. Подходът и формулата за работа с родители под тази форма следва да залегне в стратегическите документи в сферата на образователната интеграция. ЦОИДУЕМ може да включи резюмета на подхода за работа с родители в банката „добри практики” на сайта си, да насочва учебните заведения към този модел, да публикува отново на сайта описание на работата по тези проекти в частта „Училище за родители”.

Много важна практика, която до скоро бе пренебрегвана, е **изнасяне на извънкласните дейности извън училището**. Чисто психологически, децата стават по-отворени, възприемчиви и любопитни в среда, различна от ежедневно училищната. Така и проектите биха гарантирали, че не става дума само за дейности, които целят да въвлекат час от учителите, работещи в училището. Във всички проекти бе потвърдено това наблюдение, а резултатите на деца, чиито дейности са изнесени в ОДК или друг тип центрове за работа с деца (които са профилирани и разнообразни като подходи, а и разполагат с информация за участие в конкурси и пр.) бяха много по-видими, успешни и дългосрочни – така например няколко деца от училището в с. Скалица, общ. Тунджа са вече с национални отличия за рисунка, тъй като децата са работили с художници в Център за изкуствата в Кабиле, заобиколени

от произведения на изкуството.

Отлична практика в работата с деца билинги представлява проекта и дейността като цяло на ЦДГ „Пролетна дъга” – гр. Шумен. Не би било преувеличено, ако се каже, че той би могъл да се използва като цялостен модел за работа с деца билинги (и с майчин ромски и турски) от планирането на дейностите и целодневната организация, през работата с родители до методиката за работа с билинги, измерване на резултатите на всяко дете и индивидуална работа с него.

Добра, но рядко прилагана в проектите практика, е **залагане на сътрудничество между детски градини и училища с цел осигуряване на приемственост и ранна работа с деца за повишаване на образователните им резултати**. Такъв тип работа бе залегнала в няколко проекта, чиито екипи сами бяха стигнали до този извод и са решили да работят с детската градина, която „захранва училището”.

Успешна практика е и проекта на РОИ – Шумен за **обучение на учители от начален курс**, който би могъл да се ползва от останалите инспекторати.

Доброто сътрудничество с общината осигурява не само успех на проекта, но и осмисляне на подходите на проекта за образователна интеграция и гарантиране на обмяната на опит с колегията – директори и педагози. **Добра практика** в това отношение, а и в много други, е **община Тунджа**, чийто ценен опит в решаването на много от проблемите на етническите малцинства не само в образователен, но и в социален и здравен аспект би следвало да си използва и популяризира.

2.Препоръки

Препоръките за подобряване на програмите и на подходите за осъществяване на дългосрочните и краткосрочни цели на ЦОИДУЕМ на база на направената оценка са следните:

По отношение на управлението на програмата

- Ако това е възможно, ЦОИДУЕМ да осигури обсъждане на подходите и дейностите по проекта с ръководителя на проекта, например при подписване на договора за финансиране. Оказва се, че практиката на разговори с ЦОИДУЕМ в началото на проекта е успешна, дава идеи за осъществяването и пести усилия при отчитането на дейностите.
- ЦОИДУЕМ да изготви ръководство за изготвяне на финансовия и писмения

отчети по проекта с подробна информация за документите, които се изискват при отчитане на събитие. Би могло да се помисли и за формуляр за финансов отчет и насоки за съдържанието и пунктовете, които трябва да бъдат засегнати в писмения отчет.

- Да продължи осъществяване на текущ мониторинг от страна на ЦОИДУЕМ, както финансов, така и методически – той се оценява като много полезен и в местата, където не е проведен се чувства неудовлетвореност и несигурност на екипа поради тази липса.
- Да се помисли върху изготвянето на типови анкетни карти със затворени и отворени въпроси, които да се попълнят от екипа при отчитането му. Те биха дали текуща оценка по определени показатели, и задължително да включват пункт за препоръки за работата на ЦОИДУЕМ и генерални препоръки по въпроса за образователната интеграция.
- На сайта на ЦОИДУЕМ да се оформи рубрика с „Често задавани” въпроси, които обхващат проблеми, които най-често възникват по време на осъществяване и отчитане на проектите.

По отношение на ефективност и ефикасност на изпълнението на проектите:

- ЦОИДУЕМ да фиксира определен минимален брой деца, които да бъдат обхванати при дейностите от проектите в съответните програми. Към момента има сериозни флуктоации по отношение на сумата, която средно на проект се полага на едно дете и макар оценката да показва, че размерът на отделената сума да не е гаранция за успех, това формално изискване има смисъл.
- Когато става дума за проекти, където основна целева група са деца (а не педагогическия персонал), да се зададе максимален брой на педагогическия персонал и екипа, работещ по проекта.
- Да се насочват екипите на проектите към осъществяване на дейностите в среда извън училището и извън контекста „класна стая”.
- Да се стимулират реални сътрудничества с общината, читалищата и други културни институции по места, които да бъдат обживяни чрез дейностите по проекта.
- При подкрепа на чисто български училища или детски градини да се оцени внимателно подходите на проекта, отделените средства за материални активи и

реалната възможност да бъдат включени децата от партниращите институции с групи от етническите малцинства.

- Във всички проекти да се включва сегмент на приложение на вече разработена и ефективна система за работа с родителите.
- Да се разшири подпомагането на проекти, които включват работа с интерактивни методи и особено с интернет и информационни технологии за сметка на проекти, свързани с музика и танц.
- Да се разшири подпомагането на проекти, които включват работа по събиране от децата и представянето на традициите на общността за сметка на проекти, свързани с музика и танц или с преподаване от учителите на тези традиции.
- Да се разшири подпомагането на проекти, които включват децата като част от екипа на проекта – не просто като целева група и изпълнители на направен от друг план и нареждания, а като реални участници с инициатива и отговорности, съобразени с техните възможности.
- Да се помисли върху специална програма за овладяване на български език, насочена към детски градини в отдалечени населени места в моноетнични райони (тип махали), тъй като проблемите там са най-сериозни, правените инвестиции – най-оскъдни, а персоналът няма опит в писането на проекти (добър пример е градината в с. Нановица, която успява да управлява проекта с помощ от община Момчилград) и в методическо осмисляне на работата с децата.

Устойчивост и мултиплициране на резултатите

- Да се актуализира и обогати базата в рубрика „Добри практики” на ЦОИДУЕМ и да се разпраща линка към имейл адреси от контактите на ЦОИДУЕМ. Самата стратегическа програма на ЦОИДУЕМ планира *„създаване електронна база данни за добри практики, които да се ползват от потребителите на мрежата”*.
- Да изготви диск с добрите практики и изготвените по проектите методики, които след преглед от академичните среди, да бъде разпространен чрез РОИ по места.
- Да се заложи от ЦОИДУЕМ в проектите екипите да споделят методите си с колегите в институцията и общината, за да се осигури мултиплициране и устойчивост.

Общи препоръки за осъществяване на дългосрочните и краткосрочни цели на ЦОИДУЕМ

- Да се стимулира отделянето на бюджетни средства от делегираните бюджети за дейности по проекти, които са се оказали добри практики в образователната интеграция.
- Да работи в най-кратки срокове по стратегическата си задача *„подпомагане на МОМН в създаването на политика за квалификация на учители за работа в мултикултурна среда”*.
- Да се подготви и осъществи програма на ЦОИДУЕМ, финансираща обучения по проблемите на образователната интеграция и методи за работа с деца (приложими към съответните проблеми по места) и етнически въпроси на педагогически персонал по места.
- Да се подготви и осъществи програма на ЦОИДУЕМ, финансираща обучение по проблемите на образователната и социокултурна интеграция на деца и етнически въпроси на административен персонал и практики в институциите на местно ниво.
- На ниво на централна изпълнителна власт да работи със Министерство на културата и Министерство на финансите за възможностите за отделяне на средства от бюджетите на читалищата за дейности, свързани с етническа интеграция. В настоящата ситуация, често персоналят в читалищата вижда читалището „крепост на българщината” и остават абсолютно и целенасочено затворени за циганчета, дори и в места, където това са единствените деца в населеното място. Там, където читалището е активно, резултатите свързани с образователна интеграция са безспорни.
- Да не се финансира извършването на ремонтни дейности в рамките на проектите, подкрепени от ЦОИДУЕМ.
- Да се помисли за разширяване на възможностите за извънкласни и извънучилищни дейности чрез по-ефективно използване на базите на Младежките домове, общински сгради, ОДК.
- По места съществуват необхванати деца в детските градини по различни причини и няма адекватни решение по места. ЦОИДУЕМ да разработи план за действие по отношение на необхванати деца в детските градини.
- ЦОИДУЕМ да поръча изготвянето на доклад с дълбинно изследване на различни случаи (case study) на образователни институции от различен тип (смесени

учебни заведения, учебни заведения само с деца от етнически малцинства, заведения в град, в отдалечено населено място и др.) на инициативи, представляващи добър пример за успешна образователна интеграция с работещи, цялостни, ефективни и лесно приложими практики. Да се изготви портфолио от подходи за работа в зависимост от типа учебно заведение.

- С въвеждането на делегираните бюджети е по-малък броят на застрашени от отпадане ученици, но такива има. ЦОИДУЕМ да сътрудничи на РИО и училищата при анализа на данните и изготвяна на стратегии по места за задържане на тези ученици.
- Да се работи да осигуряване на ПИГ в начална училищна степен за всички училища, в които се обучават деца-билингви. Такива групи съществуват по местата на проектите и те водят до отлични резултати по отношение на образователната интеграция.
- Да се стимулира осигуряване на средства за финансиране на полагащите се по учебен план часове по СИП и извънкласни дейности в българска езикова среда извън училище.